

Katedra: Historie
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie - Český jazyk a literatura se zaměřením
na vzdělávání

ZALOŽENÍ A VÝVOJ SPOLKU SOKOL V TURNOVĚ 1863 - 1918

THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE ASSOCIATION SOKOL IN TURNOV 1863 - 1918

Bakalářská práce: 11-FP-KHI- 079

Autor:
Barbora PULŠČAKOVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
68	0	8	8	8	8

V Liberci dne: 26. 4. 2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra historie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

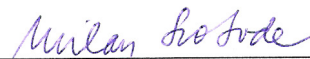
pro (kandidát): Barboru Pulščakovou
adresa: Granátová 1900, 511 01 Turnov
studijní obor (kombinace): Historie – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Název BP: Založení a vývoj spolku Sokol v Turnově 1863 - 1918
Název BP v angličtině: The Establishment and Development of the Association Sokol in Turnov 1863 - 1918
Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 23. 4. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát):

PULŠČAKOVÁ BARBORA

Datum:

16.12. 2010

Podpis:

Název BP:	ZALOŽENÍ A VÝVOJ SPOLKU SOKOL V TURNOVĚ 1863 - 1918
Vedoucí práce:	PhDr. Miloslava Melanová
Cíl:	Cílem bakalářské práce je podrobná analýza okolností založení a popis vývoje a působení spolku Sokol ve městě, které bylo důležitým centrem Českého ráje a zároveň centrem českého národního života. Autorka se pokusí určit místo spolku v rámci celého spolkového života města, postavení v rámci celozemském i jeho vazby a vliv v regionu.
Požadavky:	Autorka nejprve stručně charakterizuje postavení a význam města Turnova ve druhé polovině 19. a na začátku 20. století. Analýza vzniku a jednotlivých složek činnosti spolku Sokol bude prováděna v kontextu společenského (a spolkového) života v uvedeném období.
Metody:	Analýza, komparace, syntéza
Literatura:	prameny a literatura viz příloha

Čestné prohlášení

Název práce: Založení a vývoj spolku Sokol v Turnově 1863 - 1918
Jméno a příjmení autora: Barbora Pulščaková
Osobní číslo: P08000680

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 26. 04. 2011

.....
Barbora Pulščaková

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Miloslavě Melanové za cenné připomínky a odborné rady při vedení této bakalářské práce.

Rovněž bych chtěla poděkovat kolektivu Státního okresního archivu v Semilech za poskytnutí materiálů z fondu Sokol – TJ Turnov.

ANOTACE

Město Turnov bylo významným centrem, v němž se rozvíjel společenský život a zejména život spolkový. Nejvýraznějším spolkem v Turnově byl Sokol. Spolek Sokol, který vznikl v Turnově v roce 1863, patřil mezi několik prvních mimopražských jednot. Bakalářská práce popisuje založení spolku Sokol a jeho vývoj do roku 1918, analyzuje vznik jednotlivých odborů spolku a jejich činnosti. Sokol usiloval nejen o tělesnou zdatnost, ale také o vzdělávání členů. Výrazným posláním spolku bylo vlastenectví.

Klíčová slova

Turnov, Sokol, spolek, ČOS, župa, sokolovna, odbor

ANNOTATION

Turnov was an important center, in which social and especially corporate life was developed. The most significant association in Turnov was Sokol. The association Sokol, established in Turnov in 1863, was among the first few associations out of Prague. Bachelor thesis describes the establishment of the association Sokol and its development until 1918; it analyzes also the rise of individual unions and activities in association. Sokol did not aspire only to physical fitness, but also to education of members. The mission of the association was focused on patriotism.

Keywords

Turnov, Sokol, association, ČOS, region, gym, union

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ.....	5
ANOTACE.....	6
ANNOTATION	6
OBSAH.....	7
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ.....	9
ÚVOD.....	10
1 ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY	11
2 POSTAVENÍ A VÝZNAM MĚSTA TURNOV VE DRUHÉ POLOVINĚ 19. A NA ZAČÁTKU 20. STOLETÍ.....	14
3 DĚJINY SPOLKU SOKOL V ČESKÝCH ZEMÍCH OD POČÁTKU DO ROKU 1918	19
4 VZNIK SPOLKU SOKOL TURNOV	26
5 STANOVY A ŘÁDY ČOS, ŽUPY KRKONOŠSKÉ A SPOLKU SOKOL V TURNOVĚ	28
5.1 STANOVY ČOS.....	28
5.2 STANOVY KRKONOŠSKÉ ŽUPY SOKOLSKÉ.....	29
5.3 STANOVY A ŘÁDY SPOLKU SOKOL V TURNOVĚ.....	30
6 PROSTORY URČENÉ KE CVIČENÍ A STAVBA SOKOLOVNY.....	33
6.1 PROSTORY URČENÉ PRO ZIMNÍ A LETNÍ CVIČENÍ PŘED ROKEM 1898	33
6.2 STAVBA TĚLOCVIČNY	34
6.3 PRŮBĚH SLAVNOSTNÍHO OTEVŘENÍ SOKOLOVNY	35
7 CVIČENÍ ČLENŮ SPOLKU SOKOL V TURNOVĚ	37
7.1 PŘEHLED DOCHÁZKY ČLENŮ A DOROSTU ZA ROK 1897 – 1898.....	38
7.2 CVIČEBNÍ ROZVRHY ČLENŮ A DOROSTU	39
8 ODBORY TJ SOKOL TURNOV	42

8.1	JEZDECKÝ ODBOR.....	42
8.2	ŽENSKÝ ODBOR	47
8.3	POŘADATELSKÝ ODBOR.....	49
8.4	VZDĚLÁVACÍ ODBOR.....	49
9	VÝLETY, SLETY, SLAVNOSTI A VÝZNAMNÉ UDÁLOSTI PRO TJ SOKOL TURNOV.....	51
9.1	VÝLETY	51
9.2	SLETY.....	52
9.3	SLAVNOSTI A VÝZNAMNÉ UDÁLOSTI	53
10	PŘERUŠENÍ ČINNOSTI SOKOLA V LETECH 1876 -1882.....	57
11	ŽUPY.....	58
12	SPOLEK SOKOL TURNOV V DOBĚ 1. SVĚTOVÉ VÁLKY.....	59
	ZÁVĚR	61
	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	63
	SEZNAM PŘÍLOH	65

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

ČOS – Česká obec sokolská

SOkA – Státní okresní archiv

TJ – tělocvičná jednota

ÚVOD

Ve druhé polovině 19. století, od vydání říjnového diplomu, dochází v českých zemích k politickému uvolňování a k obrovskému rozvoji nejen hospodářství nebo školství, ale také spolkového života.

Město Turnov je staré historické město, které se v 19. století začalo, podobně jako další města, velmi rozvíjet. Turnov byl významným národním centrem. Od druhé poloviny 19. století vzniká ve městě několik významných spolků, například Zpěvácký spolek, Čtenářská beseda, Klub českých turistů či Okrašlovací spolek. Ale bezesporu nejvýznamnější úlohu sehrál ve městě spolek Sokol, který patřil mezi nejstarší spolky, jež vznikly necelý rok po založení Sokola v Praze.

Spolek Sokol nenabízel členům pouze zdokonalování jejich fyzické zdatnosti. Vždy se zajímal i o mravní rozvoj členů. Ten byl utvářen pořádáním přednášek, besed, výletů či zakládáním knihoven.

Bakalářská práce má za úkol analyzovat založení a vývoj spolku Sokol v Turnově v letech 1863 – 1918 a popsat vznik jednotlivých odborů a jejich činností. To vše na základě prostudovaných pramenů z fondu Sokol – TJ Turnov, který je součástí Státního okresního archivu Semily, a dále na základě odborné literatury zabývající se spolkem Sokol a městem Turnov.

1 ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY

K vypracování bakalářské práce jsem použila především prameny ze Státního okresního archivu Semily, konkrétněji z fondu Sokol – tělocvičná jednota Turnov. Z hlediska pramenného jsem nejvíce čerpala z pamětních knih. Byly to: Památník Sokola turnovského, založen roku 1885, Druhá pamětní kniha tělocvičné jednoty Sokol v Turnově, Pamětní kniha Sokola turnovského, založena roku 1905 za starostenství bratra Matěje Kořátka, Kronika tělocviční jednoty Sokol Turnov 1862 – 1937, Paměti jezdeckého odboru tělocvičné jednoty Sokol v Turnově a Výletní kniha Sokola 1894. Tyto materiály popisují vznik a působení spolku Sokol v letech 1862 – 1918.

Dalším archivním materiálem, který mi byl k dispozici ke studiu, byly zápisy z valných hromad a výboru, dále zápisy ze schůzí zábavního odboru, schůzí ženského odboru a zápisy ze schůzí cvičitelského sboru, které obsahovaly nejen samotné zápisy, ale také pozvánky na schůze nebo plakáty. Dále fond obsahuje matriky členů, z nichž je možné získat informace o počtu členů tělocvičné jednoty, jejich zaměstnání, stáří nebo místo bydliště. Součástí archivního fondu byly také stanovy a řády, bez nichž by žádný spolek nemohl existovat.

Hlubší výzkum umožňují části fondu, v nichž nalezneme informace týkající se cvičitelského sboru, organizace cvičení, cvičebních rozvrhů, všesokolských sletů, župních sletů a výletů.

Vznik odborů a jejich působení je popsán zejména v pamětních knihách, ale nachází se i v částech fondu Sokol - TJ Turnov pod názvy: Pořadatelský, dříve zábavní odbor, Vzdělávací odbor, Spolková knihovna, Jezdecký odbor, Stavba jízdního nebo Ženský odbor, kde je obsaženo několik plakátů a pozvánek.

Pro bakalářskou práci mi bylo k dispozici také několik vydaných pramenů. Základní funkci a účel Sokola mi pomohla nastínit kniha od Jiřího Domomrázka – Sokolstvo, u níž není známo přesné datum vydání knihy, uvádí se pouze rok 1917. Tato kniha se zabývá hlavní myšlenkou a cílem organizace Sokol. Období 1. světové války v Turnově osvětluje kniha Paměti okresu turnovského za světové války

a z doby státního převratu od V. J. Kulicha, vydaná roku 1928. Kniha je rozdělena do dvou dílů. Pro mé téma jsem využila první díl, který obsahuje informace o první světové válce. Druhý díl se zabývá dobou po válce. Informace o městě Turnově mi poskytla kniha Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště od J. V. Práška. Zprávy o samotné turnovské jednotě jsem získala zejména z jubilejních spisů, konkrétně ze spisu od Jana Prouška - Třicet let sokolské práce, dále v Památku Sokola turnovského k slavnosti 40letého jeho trvání dne 2. 8. 1903 a ve spise Na památku 60 let Sokola turnovského.

Mezi vydanými prameny se také objevily knihy, z nichž jsem předpokládala čerpat, ale které mi nakonec důležité informace neposkytly. Mezi ně patří například kniha Paměti starého vlastence od J. L. Turnovského, která obsahovala informace zejména o životě J. L. Turnovského a k městu ani ke spolku se nevyjadřovala.

Z hlediska odborné literatury jsou k dispozici práce týkající se obecně Sokola v českých zemích a práce věnované dějinám města Turnova.

Kniha Karla Kuči – Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku přináší základní statistické informace týkající se počtu obyvatel a velikosti města Turnova. Z novějších prací vydaných po roce 2000 je významná kniha Michala Babíka a Miroslava Cogana – Turnovsko a také kniha Miroslava Cogana – Turnov - Český ráj. Tyto práce přinášejí základní informace o historii města v druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Naproti tomu starší práce Miroslava Štěpánka – 700 let města Turnova, je značně ovlivněna dobou, ve které byla napsána. Nakonec jsem ji tedy nevyužila. Kniha, která mi informace o městě Turnov neposkytla, byla kniha Petra Kučery – Turnovské příběhy z dob dávných i nedávných, vydaná v roce 2008. Kniha nepopisuje žádné historické události ve městě, naopak obsahuje příběhy, které mají do jisté míry charakter pověstí a nejsou ověřitelné.

Dále jsem použila odbornou literaturu týkající se spolku Sokol. K tomuto tématu jsem měla k dispozici sborník redigovaný Markem Waicem – Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu. Z něho je nejpodstatnější studie s názvem Sokol v české společnosti. Čerpala jsem také z knihy B. Hodaně - Sokolství a současnost, dále z knihy Jiřího Kössla – Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury a z novější publikace Sokol – malé dějiny, velké myšlenky od Jana Waldaufa, všechny vydané po roce 2000 a vztahující se k historii Sokola. Jedné ze zakládajících osobností

spolku se věnuje kniha od Jany Rendlové – Miroslav Tyrš 1832 – 1884. Kniha byla vydána v roce 1984. Publikace Jiřího Pokorného – Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století je užitečná pro zpracování informací týkajících se vzdělávání v rámci spolku. O všesokolských sletech pojednává mnoho zajímavého kniha Zlaty Kozákové – Sokolské slety 1882 – 1948, vydaná v roce 1994. Jedno z čísel sborníku *Paginae historiae* je věnováno společenskému životu. Studie *Společenský život v Čechách v období neoabsolutismu*, obsažená v tomto sborníku, se podrobně věnuje 50. letům 19. století a napsala ji Eva Drašarová. Základní informace také přináší příspěvek od Miloslavy Melanové s názvem *Spolkový život*, který je obsažen v novější knize *Nacionalizace společnosti v Čechách*, vydané roku 2008. Dobu vzniku spolku Sokol mi přiblížila kniha Otty Urbana – *Česká společnost 1848 – 1918*, vydaná již roku 1982.

2 POSTAVENÍ A VÝZNAM MĚSTA TURNOV VE DRUHÉ POLOVINĚ 19. A NA ZAČÁTKU 20. STOLETÍ

Turnov je staré historické město, které se začalo rozvíjet zejména v 19. století. Původně to bylo malé město¹, které mělo v roce 1713 jen 1068 obyvatel, ale v době rozvoje, zhruba ve 40. letech 19. století mělo Turnov obyvatel již 4294.²

Prvního ledna 1850 došlo k reorganizaci státní správy. Ve městě Turnov se tato platnost nové reorganizace projevila zásadním způsobem, a to tak že skončila pravomoc Aehrentalů nad městem Turnov a jeho okolím. Turnov se stal okresním městem a sídlem okresního soudu. Tento soud byl zároveň vyšetřovacím soudem pro okres českodubský a železnobrodský. Nejdříve bylo toto okresní město součástí jičínského kraje, později kraje mladoboleslavského. Prvním okresním hejtmanem se stal Eduard Artl, prvním zemským radou a okresním soudcem byl zvolen Václav Hála. Většina soudních jednání se konala v německém jazyce. Dne 15. 10. 1850 se konaly první obecní volby, ve kterých byl starostou města Turnova zvolen Antonín Svoboda.³

V roce 1860 byl vydán říjnový diplom. Díky změnám, které postupně nastaly od vydání tohoto diplomu, došlo ke značnému politickému uvolnění a k rozvoji hospodářství, školství, kultury a spolkového života. Rok 1866 pak znamenal pro město obrovskou zátěž, a to především z důvodu prusko – rakouské války. Dne 26. 6. 1866 vstoupili Prusové do ulic města. Drancovali domy, dvory, dokonce i nudvojovický kostelík. Usadila se zde posádka zhruba 1200 vojáků. V souvislosti

¹ Viz. Obrázek č. 1, Kresba převzata z knihy J. V. Prášek – Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště, s. 1.

² Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 7. díl Str – U*, Praha 2008, s. 739.

³ Miroslav COGAN, *Turnov - Český ráj, Železný Brod* 2001, s. 31 – 53.

s tímto množstvím se do Turnova dostala cholera, na kterou zemřelo několik lidí. Dne 13. 9. 1866 odešli z Turnova poslední vojáci.⁴

Období první světové války znamenalo pro Turnov ještě větší problémy. Byl zaveden policejní režim a muži začali být odváděni na frontu. Kasárna a sokolovna se změnila v nemocnice. Když nebyl dostatek místa už ani zde, byly zabrány byty, prázdné dílny, školy nebo stodoly k dalšímu ubytování. O stravování se staral ženský odbor Červeného kříže, sbor hasičů a jednota Sokol. Ve snaze omezit rozšiřující se nemoci, probíhala očkování proti neštovicím, choleře, úplavici nebo tyfu. Z tohoto důvodu vydal okresní výbor pokyn pro zřízení zdravotnických komisí a izolačních místností pro epidemie. V roce 1915 byly z nedostatku místností postaveny naproti hostinci U Karla IV. dva dřevěné domy, v nichž byli ubytováni uzdravující se vojáci.⁵ V důsledku zastavení práce v továrnách došlo k ohromné nezaměstnanosti. Okresní zastupitelstvo se tedy rozhodlo stavět nouzové silnice a poskytnout tak alespoň takovéto provizorní zaměstnání.

Třicátého prvního srpna roku 1917 došlo v turnovské sokolovně k zasedání významných postav tehdejší politiky. Je zajímavé, že to byl právě Turnov, který se stal místem jedné z nejdůležitějších schůzek české politické reprezentace. Týden předtím se představitelé stran sešli v Luhačovicích, kde se zotavoval Václav Klofáč, národní socialista, který byl propuštěn z vězení. V budově sokolovny v Turnově se setkali mimo jiné Dr. Karel Kramář, Dr. Alois Rašín, Viktor Dyk, Jiří Stříbrný, Karel Stanislav Sokol, Václav Klofáč nebo Dr. Antonín Hajn. Na schůzi se jednalo o možnosti vytvoření společné strany, která by sloučila různé proudy dosavadních českých politických stran. Karel Kramář a Alois Rašín ale nesouhlasili s připojením národních socialistů. V únoru roku 1918 pak došlo ke sloučení některých proudů bez národních socialistů pod názvem Česká státoprávní demokracie, později přejmenovaná na Československou národní demokracii.⁶

⁴ Justin Václav PRÁŠEK, *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, Turnov 1879, s. 339 – 362.

⁵ Václav J. KULICH, *Paměti okresu turnovského za světové války a z doby státního převratu*, Turnov 1925, s. 12 – 13.

⁶ Otto URBAN, *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha 1982, s. 616.

Zprávy o vyhlášení Československa 28. 10. 1918 se do Turnova dostaly též den. První telegrafická zpráva přišla na nádraží v Turnově 28. 10. přesně v 18 hodin 35 minut ze stanice Světlé nad Sázavou.⁷ Večer se konal veliký průvod s lampiony a hudbou. Z balkonu radnice promlouval starosta Radecký, starosta TJ Sokol Matěj Kořátko a starosta sokolské župy ještědské Václav Kulich. Dne 29. 10. 1918 byla vytvořena Národní garda a okresní Národní výbor zvolený z delegátů 5 politických stran. Prvním správním činem okresního Národního výboru bylo rozpuštění německého obecního zastupitelstva v Českém Dubě, a poté i v Hodkovicích, Bezděčíně a Malém Dubu.⁸

Město Turnov se během čtyřiceti let obrovsky rozrostlo, ať už jde o počty domů nebo počty obyvatel. V roce 1869 bylo v Turnově 4710 obyvatel, zatímco v roce 1910 už jich bylo 7328.⁹

Tabulka 1 Počty domů a počty obyvatel v Turnově za období 1869 - 1910

	1869	1880	1890	1900	1910
počet domů	469	492	516	549	640
počet obyvatel	4710	5179	6271	6608	7328

Tabulka sestavena Barborou Pulšákovou na základě monografie Karel Kuča – Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, s. 739 – 757.

V druhé polovině 19. století došlo v zemi k velkému průmyslovému rozvoji. Roku 1857 byla v Turnově dokončena trasa pardubické dráhy, která dále pokračovala do Liberce. Vydání živnostenského řádu v roce 1860 znamenalo definitivní ukončení existence cechů a došlo k otvírání prostoru pro liberální hospodářství. Roku 1872 byla založena továrna na motouz a provaznické výrobky, která díky využívání nových technologií patřila k nejmodernějším podnikům v celé

⁷ Pozn.: Důvod, proč přišla telegrafická zpráva ze Světlé nad Sázavou, kniha Paměti okresu turnovského neuvádí.

⁸ V. J. KULICH, *Paměti okresu turnovského*, s. 42.

⁹ Viz. Tabulka 1

monarchii. Nebyl zde ovšem jen tento podnik. V Turnově fungovaly kartounky, vyráběla se zde piana a pianina, byla zde továrna na nábytek a na kulečníky. Také zde byly dvě cihelny, parní pila nebo 2 tiskárny.¹⁰ Průmysl byl v Turnově zaměřen zejména na kamenářství. Existovalo zde několik továren a firem, které se věnovaly tomuto zpracování. Například továrna Františka Šlechty, která byla zaměřena na zpracování drahokamů a syntetických kamenů. Dále sem patří závod Františka Durycha, který se zabýval broušením opálů. Dalším podnikem, který bych mohla zmínit, je firma Herman a Palma, která se soustředila především na granáty nebo závod Viléma Peciny vyrábějící odznaky a bižuterii.¹¹ V roce 1884 došlo v Turnově k založení odborné školy pro broušení a rytí drahokamů, zlatnictví a klenotnictví. Tato škola se stala první školou tohoto druhu ve střední Evropě a pro město Turnov měla i má, dnes již pod názvem Střední uměleckoprůmyslová škola a Vyšší odborná škola, obrovský význam.

Ve městě Turnov docházelo také ke značnému stavebnímu rozvoji. Z let 1858 – 1859 pochází nejstarší části budov nádraží, které byly vybudovány podle liberecké stavební kanceláře – Jihoseveroněmecké spojovací dráhy. Budovy byly postaveny pod vedením Johanna Schebka. Autorem výpravní budovy byl Franz Riesemann. Na přelomu století pak dochází k největší výstavbě. Roku 1889 byla postavena kasárna, která hrála důležitou roli během první světové války. Roku 1906 byla postavena spořitelna a pošta, a to ve stylu české novorenesance. Další novorenesanční budovou byla chlapecká škola, postavená v letech 1906 – 1907. Město bylo známé také svým bohatým kulturním životem. V roce 1874 došlo k otevření městského divadla, které se stalo místem setkávání mnoha lidí. Roku 1886 došlo díky péči několika osobností, v čele s akademickým malířem Janem Prouskem, k založení městského muzea. Založeny byly také regionální noviny *Listy pojizerské*.

Největší nárůst zaznamenal spolkový život. V období 2. poloviny 19. století zde vznikly desítky profesních nebo zájmových spolků, které podporovaly národní sebevědomí. Již v roce 1830 se zde objevuje spolek Vondráčkova chasa, který byl

¹⁰ Michal BABÍK – Miroslav COGAN, *Turnovsko*, Praha, Litomyšl 2007, s. 15.

¹¹ *Tamtéž*, s. 14.

především spolkem zábavním. V 60. a 70. letech došlo ke vzniku dalších spolků. Byl to například Zpěvácký a divadelní spolek, Čtenářská beseda, Studentstvo turnovské nebo Sokol. V 80. letech vznikl spolek okrašlovací a v 90. letech místní odbor Klubu českých turistů. Je to až neuvěřitelné, ale do konce roku 1900 bylo v Turnově evidováno na 40 spolků.¹²

¹² *Tamtéž*, s. 14 - 16.

3 DĚJINY SPOLKU SOKOL V ČESKÝCH ZEMÍCH OD POČÁTKU DO ROKU 1918

Druhou polovinu 19. a začátek 20. století můžeme označit za období, kdy byl spolkový život na vrcholu. Každý se chtěl stát členem spolku, jelikož již nebyl brán ohled na původ nebo majetek člověka. Spolkový život se v českých zemích začal rozvíjet už před rokem 1848. Konkrétněji v roce 1843 byl vydán první spolkový zákon. K založení spolku bylo nutné dostat svolení od císaře, dvorské kanceláře nebo od gubernia. Od koho dostal spolek povolení, to záleželo na typu spolku. V roce 1849 byl vydán prozatímní císařský patent, který upravoval spolčovací právo a díky kterému byl ponechán prostor pro rozvoj nepochitických spolků. Silvestrovskými patenty poté došlo ke zrušení spolčovacího práva a v roce 1852 došlo k vydání nového zákona. Roku 1867 vyšel zákon o spolčovacím právu. Tento zákon umožňoval vznik spolků s ohlašovací povinností. Přesto musely úřady statuta potvrdit. Pokud k potvrzení nedošlo, mohl se vznik spolku oddálit nebo také nemusel začít existovat. Na dodržování stanov spolku dohlíželo okresní hejtmanství. V této době také mohly vznikat spolky politické. Ovšem jejich činnost byla mnohem více omezována než u jiných spolků. Na přelomu století docházelo k velkému rozšíření spolků odborných a vzdělávacích. V souvislosti s modernizací společnosti také vznikaly nové typy spolků s humanitárním posláním, s kulturními aktivitami nebo spolky, které podporovaly nové druhy sportu. Se zvyšujícími se česko-německými spory postupoval rozvoj spolků, jejichž posláním byla nacionální agitace.¹³

První ústav, který se zabýval cvičením, byl založen v roce 1843 v Praze Rudolfem von Stephanim. Ten odešel po pár letech do ciziny a nahradil ho Gustav Stegmayer. V roce 1848 převzal ústav Jan Malypetr. Ve stejné době vznikl jako protipól ústavu Jana Malypetra ústav Ferdinanda Schmidta. Obě instituce cvičily podle německé turnerské soustavy. Zakladateli turnerského tělocvičného systému

¹³ Miloslava MELANOVÁ, *Spolkový život*, in: *Nacionalizace společnosti v Čechách 1848 – 1914*, Kristina Kaiserová-Jiří Rak (edd.), Ústí nad Labem 2008, s. 339 – 365.

byli Friedrich Ludvík Jahn a Ernst Wilhelm Bernhard Eiselen. Tento systém vznikl v Německu organizováním veřejných cvičení pro mládež, kterého se ujal Jahn v roce 1811. Prováděly se cviky ve skupinách podle stáří a cvičila se cvičení prostná, pořadová a cvičení na nářadí. Dne 29. 7. 1861 došlo v Praze k pokusu o založení česko – německého tělocvičného spolku Prager Männer Turnverein. Název i jednací řeč měly být německé, což svědčilo o větší iniciativě Němců. Finanční podpora byla ale nakonec slíbena jen německé části, a to od finančníka E. Seutera z Lötzeny. Němci nabídku přijali a vznikl Pražský mužský turnerský spolek. Česká a německá tělovýchovná činnost se tedy začala rozvíjet odděleně.¹⁴

Češi začali připravovat vznik ryze českého spolku. Roku 1861 požádal Julius Grégr místodržitelství o povolení založit tělocvičný spolek v Praze. Stanovy byly schváleny a organizace mohla začít fungovat. Na založení spolku se spolupodílelo hned několik významných osobností, zejména představitelé nacionální politiky. Patřili mezi ně například bratři Grégrové, Adolf Hájek nebo Rudolf Turn – Taxis. Dne 16. 2. 1862 se konala v tělocvičně Jana Malypetra ustavující schůze. Za název byla přijata Tělocvičná jednota pražská. Na podnět Emanuela Tonnera byl později oficiálně přijat název Sokol, který byl ale užíván již od počátku vzniku. Označení Sokol mělo vyzdvihovat lidské vlastnosti, jako je neohroženost nebo bystrost. U zrodu spolku stáli dva velcí vlastenci, Dr. Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner. Starostou byl zvolen právě Fügner, náměstkem starosty pak Tyrš.¹⁵

Jindřich Fügner byl velkým vlastencem a mecenášem. Peníze věnoval zejména pro národní a sociální účely. Po zvolení starostou se začal Sokolu naplno věnovat. Zavedl tykání členů a oslovování „bratře“. Na jeho návrh se v rámci Sokola začal vyučovat šerm a pořádaly se různé přednášky, zábavy nebo výlety. V Sokole působil pouhé tři roky, ale za tu dobu dosáhl výjimečných úspěchů, jako bylo například postavení tělocvičny na jeho vlastní náklady. Fügnerova dcera Renáta se později stala manželkou Miroslava Tyrše.¹⁶

¹⁴ Jiří POKORNÝ, *Sokol*, in: *Nacionalizace společnosti v Čechách 1848-1914*, Kristina Kaiserová-Jiří Rak (edd.), Ústní nad Labem 2008, s. 378 – 379.

¹⁵ Jiří KÖSSL, *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Praha 2004, s. 108 – 109.

¹⁶ Jan WALDAUF, *Sokol: malé dějiny, velké myšlenky*, Luhačovice 2007 – 2010, s. 13.

Miroslav Tyrš byl stejně jako Jindřich Fügner příkladným demokratem a vlastencem. Tělocviku se začal věnovat již v mládí, a to na doporučení lékaře. Když došlo k založení pražského Sokola, navrhl heslo „Tužme se“. Zpočátku byl Miroslav Tyrš zvolen náměstkem starosty, posléze náčelníkem. Tento muž se ale nevěnoval pouze cvičení, kandidoval také do českého zemského sněmu a stal se odborným výtvarným kritikem. Můžeme tedy říci, že to byl velmi vzdělaný a všestranný člověk. V pozdějším věku byl jmenován profesorem univerzity. Zemřel v roce 1884 v Alpách, jeho tělo bylo nalezeno v řece.¹⁷

Hlavním cílem nového spolku Sokol byla fyzická výchova, která šla ruku v ruce s výchovou mravní. Při cvičení měli být cvičící vedeni k vytrvalosti, síle a zároveň k sebekázi. Cvičení měla posilovat organismus, zvyšovat zdraví a odolnost. Také měla probudit estetický smysl. Výsledkem návštěvy Sokola měl být člověk všestranný, pilný a zdatný.¹⁸

Vlastní činnost Sokola byla zahájena 5. 3. 1862. Již od samého počátku byla ovšem sledována rakouskými úřady, a to pro sokolské nacionální smýšlení. Sokolové se snažili, aby jejich činnost nebyla zakázána, a proto nabídli, že provedou nábor dobrovolníků, který by bojoval na rakouské straně při střetnutí s Pruskem. Nabídka byla odmítnuta, přesto během prusko – rakouské války zajišťovali sokolové alespoň noční hlídky.¹⁹

Základem sokolského cvičení se stala Tyršova teoretická práce s názvem Základové tělocviku. V tomto výjimečném díle rozdělil Tyrš cvičení do 4 skupin. První byla cvičení bez náradí a bez pomoci jiných, do další skupiny patřila cvičení nářadová. Třetí skupina obsahovala cvičení skupinová a poslední skupinou byla cvičení úpolová. Mezi tato cvičení patřily přetahy, odpory či údery. Šlo o fyzické překonání partnera například v rámci sebeobrany. V polovině března roku 1862 vychází v Pravidlech tělocvičné jednoty Pražské Sokol terminologie pro české tělocvičné názvosloví. Na jeho vzniku se podílel i Karel Jaromír Erben. V květnu roku 1862 byl vypracován jednací a domácí řád jednoty.

¹⁷ Jana RENDLOVÁ, *Miroslav Tyrš 1832 – 1884: Medailón o životě a díle*, Praha 1984, s. 1 – 12.

¹⁸ Karel DOMOMRÁZEK, *Sokolstvo*, Praha 190?, s. 24.

¹⁹ Marek WAIC, *Sokol v české společnosti*, in: Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu, Marek Waic (edd.), Praha 2004, s. 217.

Na konci 60. let se začala organizovat tělesná výchova žen. Prvním ženským spolkem se stal v roce 1869 Spolek paní a dívek pražských. Starostkou toho spolku se stala Žofie Podlipská a náčelnicí, která sepsala 1. českou práci o ženském tělocviku s názvem Tělocvik dívčí, byla Klemeňa Hanušová. Pod vedením Miroslava Tyrše pak začaly ženy i cvičit.²⁰

Co se týče tělocvičen, pražský Sokol jich vystřídal na svém počátku hned několik. Prvně se cvičilo v pronájmu tělocvičny Jana Malypetra. V polovině dubna roku 1862 byl navržen první rozvrh cvičení a místo tělocvičny Jana Malypetra se užíval ke cvičení velký sál v domě Apollo. Roku 1863 nechal Jindřich Fügner na svoje náklady postavit vlastní tělocvičnu. Tuto tělocvičnu navrhl architekt Vojtěch Ignác Ullman a poprvé se zde cvičilo 9. 12. 1863. Fügner zemřel roku 1865 a v srpnu roku 1866 přešla budova tělocvičny do vlastnictví samotného Sokola.²¹

V průběhu fungování Sokola členská základna stále narůstala. Po rakousko - uherském vyrovnání došlo k obrovskému nárůstu členů, zejména přispívajících, a to vzhledem k narůstající nacionalizaci, která se u Čechů značně zvyšovala. S tím souvisel i neustálý nárůst jednot v českých a moravských zemích. V roce 1892 zde bylo jednot 174 a roku 1913 jich bylo již 1182.²²

Tabulka 2 Počty jednot na českém a moravském území v letech 1892 – 1913

rok	1892	1894	1897	1900	1902	1904	1910	1913
jednoty	174	265	367	428	501	645	916	1182

Tabulka sestavená Barborou Pulšákovou na základě sborníku Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu redigovaném Markem Waicem, s. 221.

²⁰ J. KÖSSL, *Vybrané kapitoly*, s. 107 – 111.

²¹ M. WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 216.

²² Viz. Tabulka 2

Rok 1889 byl pro Sokol významný. Již od konce 60. let představitelé Sokola usilovali o vytvoření sjednocující organizace. Neustále ovšem naráželi na odmítání úřadů. Dne 24. 3. 1889 se nakonec podařilo vytvořit organizaci, která sjednotila všechny tělocvičné jednoty na českém území pod názvem Česká obec sokolská, neboli ČOS. Po vzoru ČOS došlo v roce 1892 ke sjednocení moravských a slezských tělocvičných jednot, a to pod Moravsko – slezskou obec sokolskou. Dne 28. 9. 1895 došlo k prvnímu valnému sjezdu České obce sokolské, na kterém bylo konstatováno, že by Sokolové měli nejen cvičit, ale měli by být také vychováni k mravním hodnotám. Proto bylo doporučeno jednotám zavádět knihovny, pořádat přednášky a výlety, aby došlo ke zlepšení mravů. V roce 1904 došlo ke spojení České a Moravsko – slezské obce sokolské v jednotnou Českou obci sokolskou, v jejíž čele stál například Jan Podlipný, Josef Scheiner nebo Jindřich Vaníček. Roku 1908 vznikl Svaz slovanského Sokolstva díky rozšíření Sokola do mnoha zemí, například na Slovinsko, do Ruska, Polska, Bulharska nebo do USA.²³

Ve vývoji spolku bylo také důležité pořádání všesokolských sletů. Do roku 1918 jich proběhlo celkem šest. Většinou vznikaly na základě oslav výročí. První slet se konal v roce 1882. V tomto roce se slavilo 20. výročí vzniku Sokola. Slet proběhl na Střeleckém ostrově a návrh na hromadné cvičení sestavil Miroslav Tyrš. Na slet bylo přihlášeno nečekaných 76 jednot. Druhý slet se měl konat v roce 1887, nakonec byl však odvolán rakouskými úřady a proběhl až v roce 1891. Konal se v Královské oboře v rámci Jubilejní výstavy. Třetí slet byl v roce 1895 v rámci Národopisné výstavy a tentokrát na Letenské pláni. Roku 1901 se uskutečnil čtvrtý všesokolský slet opět na Letenské pláni a poprvé zde vystoupily kromě mužů a dorostenců také ženy. Pátý slet proběhl roku 1907, opět na Letenské pláni. Pro svůj rozsah byl považován za první velký slet. Poslední slet, který se uskutečnil do roku 1918, byl v roce 1912. Byl to první slet Svazu slovanského sokolstva, kterého se účastnilo obrovské množství zahraničních Sokolů.²⁴ Sletů se účastnily tisíce lidí a staly se tak

²³ M. WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 220.

²⁴ Zlata KOZÁKOVÁ, *Sokolské slety 1882 – 1948*, Praha 1994, s. 7-21.

prostředkem společenského střetávání. Jen v roce 1891 cvičilo na sletu 2310 cvičících. O čtyři roky později už to byl dvojnásobek.²⁵

Tabulka 3 Počty cvičících na všesokolských sletech v letech 1882 – 1912

rok	1882	1891	1895	1901	1907	1912
cvičící	720	2310	4000	9560	9904	22717

Tabulka sestavena Barborou Pulšákovou na základě knihy Zlata Kozáková – Sokolské slety 1882 – 1948, s. 7-21.

Co se týče sokolských symbolů, spolek jich měl několik. Jedním ze symbolů byl sokol v letu, který byl odsouhlasen za znak Sokola. Dalším typickým symbolem byl sokolský kroj. O kroj byly zpočátku velké rozepře, nakonec ale přece jen došlo ke kompromisu. Kroj se skládal z kazajky a kalhot, vše z režného plátna, dále se skládal z tmavě červené košile, klobouku s pentlí, červené kokardy s pérem a nakonec zde byl i kožený lakovaný pás s monogramem a holínky. K dalším symbolům bychom mohli zařadit heslo „Tužme se“, oslovení „bratře“ nebo pozdrav „Na zdar!“ Sokol měl také svůj vlastní spolkový prapor, který navrhl Josef Mánes.²⁶ Roku 1865 došlo k vydávání Sborníku sokolského a roku 1871 vyšlo první číslo časopisu Sokol. Do tohoto čísla přispěl svou statí také Miroslav Tyrš s názvem Náš úkol, směr a cíl. Zdůraznil zde, že základem Sokola je práce pro národ a láska k vlasti. Důležitá byla podle něj slovanská vzájemnost a také kladl důraz na disciplínu, svobodu a demokratismus. Roku 1897 pak přibýlo další periodikum, kterým byl Věstník sokolský.²⁷

V období první světové války bylo postavení Sokola svízelné. Tento spolek se vždy hlásil k demokratismu a k národnímu uvědomění a rakouské úřady jeho

²⁵ Viz. Tabulka 3

²⁶ J. POKORNÝ, *Sokol*, in: Nacionalizace společnosti v Čechách, s. 380 – 381.

²⁷ J. KÖSSL, *Vybrané kapitoly*, s. 109.

činnost od počátku sledovaly. Česká obec sokolská byla rozpuštěna. Jednoty sice zůstaly, ale byly pod stálým dohledem. Členové Sokola odcházeli na fronty a lidé na vyšších místech byli záměrně sledováni a kontrolováni policií. Řada lidí byla zatčena. Po skončení války se ze členů Sokola staly Národní stráže. Tyto stráže měly za úkol odzbrojovat nepřátelské rakouské, maďarské a rumunské jednotky, které se nacházely v Čechách a na Moravě a měly podporovat stabilitu moci. V prosinci roku 1919 byly stráže vystřídány armádou a policií.²⁸

²⁸ M. WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 225.

4 VZNIK SPOLKU SOKOL TURNOV

Po vzniku tělocvičné jednoty v Praze začala i další města zakládat svoje tělocvičné jednoty. Po Praze to byla Příbram, Nová Paka, Jaroměř, Jičín, Kutná Hora, Kolín a Turnov, který se také rozhodl založit svoji jednotu. K samotnému rozhodnutí o založení Sokola došlo v roce 1862.²⁹

Příprav ke vzniku tělocvičné jednoty se ujali především turnovští vlastenci v čele s Františkem Pazeltem. Ještě před svolanou valnou hromadou, která proběhla v srpnu 1862, se vlastenci sešli v domě ve Skálově ulici, kde hovořili o vzniku tělocvičné jednoty. Tímto jakýmsi „přípravným výborem“ v čele s Františkem Pazeltem byla 2. 8. 1862 svolána již výše zmíněná valná hromada. Schůze se konala v Sobotecké ulici u Václava Šubrtu a předsedal jí Václav Sedláček, který pro tělocvičnou jednotu v Turnově sestavil stanovy. Tyto stanovy byly na valné hromadě přijaty a bylo usneseno požádat místodržitelství království českého v Praze k jejich přijetí. Na valné hromadě bylo také usneseno „vkladné“ 1 zlatý. Dne 24. 4. 1863 byly stanovy místodržitelstvím schváleny a 8. 5. 1863 byly schváleny úřadem v Turnově. Tohoto roku také došlo ke schválení řádu domácího a jednacího.³⁰

Mezi zakládající členy patřili: mlynář František Votrubec, Emil Votrubec, Dr. Antonín Šlechta, pošťák Josef Hoffmann, majitel hostince Karel Brejška, umělečtí řezbáři Konstantin a Dominik Buškové, malíř Jan Prousek, obchodník František Čermák a dále Josef Boháček, Jaroslav Matouš, obchodník Antonín Valšík a účetní Jan Jiránek. Prvním starostou tělocvičné jednoty Turnov byl zvolen dne 10. 5. 1863 mlynář František Votrubec. Roku 1863 měla tělocvičná jednota již 44 členů, ale cvičilo se v počtu 12 lidí, protože jednota měla členy nejen činné, ale také přispívající. Cvičitelem byl zvolen František Pazelt.³¹

²⁹ Státní okresní archiv Semily, Sokol-tělocvičná jednota Turnov, *Památník Sokola turnovského založen r. 1885*, inventární číslo 1, s. 6.

³⁰ *Tamtéž*, s. 7.

³¹ *Tamtéž*, s. 11.

Od vzniku Sokola v Turnově až do konce 1. světové války se v pozici starostů spolku vystřídalo hned několik osobností. Zpočátku bylo velmi rychlé střídání starostů způsobeno tím, že zvolený starosta František Votrubec přestal docházet na výborové schůze. Z toho důvodu byl na rok vystřídán jiným starostou, Františkem Kabeláčem. Po roce starostování F. Kabeláče se na místo opět vrátil František Votrubec. Ovšem jeho starostování probíhalo stejným způsobem, F. Votrubec se opět nedostavoval na výborové schůze, a tak byl v roce 1866 zvolen starostou Josef Radecký. Ten byl po roce vystřídán Vilémem Votrubcem. V. Votrubec se stal starostou na 5 let a v roce 1872 byl zvolen starostou Josef Kopal. V letech 1876 - 1882 Sokol žádnou činnost nevyvíjel. Ještě v roce 1875 zde byla snaha jednoty spojit Sokol s hasičským sborem, ke spojení však nedošlo a do roku 1882 nevykazoval Sokol žádnou činnost. V roce 1883 došlo k obnově Sokola a jejím starostou byl zvolen Dr. Josef Vocloň. V roce 1886 ho ve starostování vystřídal Emil Votrubec a od roku 1894 byl neuvěřitelných 40 let starostou Matěj Kořátko.³²

³² SOKA Semily, Sokol-TJ Turnov, *Inventář Sokol – Tělocvičná jednota Turnov*, Semily 2003, s. 3 – 6.

5 STANOVY A ŘÁDY ČOS, ŽUPY KRKONOŠSKÉ A SPOLKU SOKOL V TURNOVĚ

Aby byla spolku umožněna činnost, musel mít vypracované stanovy. Stanovy obsahovaly, co bylo účelem spolku, čím se spolek zabýval, kdo byl jejím členem, kdy se scházel výbor spolku apod. V archivních materiálech byly k dispozici stanovy České obce sokolské, župy Krkonošské, jejíž součástí turnovská jednota po nějaký čas byla a samotné stanovy tělocvičné jednoty v Turnově.

5.1 STANOVY ČOS

V roce 1899 byla založena Česká obec sokolská neboli ČOS.³³ Byla to organizace, která sjednocovala všechny župy sokolské. Pod Českou obec sokolskou patřila Krkonošská župa, Podkrkonošská župa, župa Havlíčkova, župa Plzeňská, župa Podřipská, župa Fügnerova, dále župa Tyršova, Středočeská župa, Východočeská župa, župa Žižkova a Sokol pražský. I tato centrální obec musela mít své stanovy. V každých stanovách bylo určeno, co je úkolem dané organizace, kdo je jejím členem, co je úkolem valného sjezdu nebo výboru, kdy se schází a kdo v nich zasedá.

Úkolem ČOS bylo šíření a pěstování tělesného cvičení. Tohoto šíření se dosahovalo slučováním sokolských jednot v župy. Česká obec sokolská měla za úkol pořádat slety, výlety, veřejná cvičení, dále měla pořádat přednášky, zařizovat kurzy ke vzdělávání cvičitelů a zakládat nové jednoty. Dalším úkolem bylo vydávání různých tiskopisů.

Co se týče valného sjezdu, první řádný sjezd svolal výbor Sokola pražského, další sjezd svolal vždy po třech letech výbor jakékoli obce, ve které se nacházela jednota spolku. Tento sjezd se skládal ze zástupců žup. Každá župa poslala

³³ SOKA Semily, Sokol- TJ Turnov, *Stanovy a řády, jejich schvalování a změny 1862 – 1935* (každé stanovy jako zvláštní knížka), inventární číslo 50, karton 1, s. 1 – 14.

za každých 100 členů jednoho vyslance. V župách, kde bylo méně než 100 členů, vyslali taktéž jednoho vyslance.

Výbor ČOS byl volen na 3 roky a zasedal v něm starosta, 4 členové, 4 náhradníci zvolení na valném sjezdu a župní vyslanci. Úkolem výboru bylo řídit vnitřní a vnější záležitosti obce, dalším úkolem bylo přijímat župy do obce, pořádat veřejná cvičení, valné sjezdy, cvičitelské kurzy, spravovat jmění a podávat ke konci tříletí soubornou zprávu o fungování obce.

5.2 STANOVY KRKONOŠSKÉ ŽUPY SOKOLSKÉ

Sokol v Turnově byl určitou dobu také členem Krkonošské župy.³⁴ Střídavě pod tuto župu a pod župu Pojizerskou spadala tělocvičná jednota v Turnově v letech 1888-1899. Úkolem této župy bylo pěstování tělocviku v rámci celé župy. Do cvičení byla zahrnuta i střelba nebo šerm. Posláním župy bylo pořádání župních výletů a přednášek. Dalším úkolem určeným ve stanovách byla podpora slabších jednot a zavedení tělocviku do škol. Členem Krkonošské župy se mohla stát jakákoli jednota, která župě zaslala exemplář svých stanov a podala zprávu o době založení jednoty, počtu členů, cvičebních místnostech a způsobu cvičení. Povinností každé jednoty, která se k župě přidala, byla účast na župních cvičeních a župních valných hromadách.

Valná hromada župy byla složená z vyslanců jednotlivých jednot, které k župě náležely. Vyslance si volila každá jednota na své valné hromadě, a to na 1 rok.

Výbor župy se skládal ze starosty, náměstka starosty, jednatele, pokladníka, náčelníka, náměstka náčelníka a dále z tolika členů, kolik bylo v župě jednot. Činnost výboru začínala nejdéle 14 dní po zvolení předsednictva na valné hromadě. Ke zrušení župy došlo, když se zrušením všichni souhlasili.

V roce 1892 došlo ve stanovách k přijmutí dalšího bodu. Sídlem župy se od tohoto roku stává bydliště starosty župy.

³⁴ *Tamtéž*, s. 1 – 11.

5.3 STANOVY A ŘÁDY SPOLKU SOKOL V TURNOVĚ

Pro bakalářskou práci jsou nejdůležitější stanovy vlastního spolku.³⁵ Stanovy jednoty v Turnově byly sestaveny v srpnu roku 1862 a byly schváleny v roce 1863. Z archivu jsem použila dvojce stanovy. Jedny pocházejí z roku 1862 a druhé z roku 1899. Novější stanovy se v několika bodech oproti první verzi liší.

Účelem tělocvičné jednoty v Turnově bylo pěstování tělocviku společným cvičením a konáním výletů. Ve stanovách z roku 1899 bylo pěstování tělocviku doplněno o šerm, střelbu a další tělesná cvičení. K zušlechtnění lidského ducha měly sloužit přednášky, zpěv, společenské zábavy a veřejné slavnosti. Prostředky k zaplacení těchto zábav se braly z členských příspěvků nebo ze jmění jednoty.

Jednota se skládala z několika typů členů. Byli to členové zakládající, činní, přispívající a čestní. Zakládajícím členem byl ten, který byl za tohoto člena valnou hromadou prohlášen a kdo jednou složil nejméně 5 zlatých. Činným členem byl člověk, který zaplatil zápisné a měsíční příspěvek. Činnými členy mohli být pouze ti, kteří pocházeli z Turnova nebo jeho okolí. Za přispívajícího člena byl považován ten, který zaplatil zápisné a čestným členem byl člověk, který byl za čestného prohlášen pro zásluhy, jež vykonal pro jednotu, Sokol obecně nebo pro národní zájmy. Členem jednoty se mohl stát každý, kdo byl osobně bezúhonný a komu již bylo 18 let. Členem pak přestal být člověk, který vystoupení z jednoty ohlásil starostovi nebo jednatele nebo ten, koho výbor sám vyloučil. Ve stanovách byla také určena práva a povinnosti členů. Mezi práva patřilo užívání spolkového náčiní, účast na výletech, hlasování a kladení návrhů nebo dotazů. Mezi povinnosti patřilo dodržování stanov, placení měsíčního poplatku a ohlášení vystoupení ze spolku. Ve stanovách z roku 1899 byla zaznamenána i možnost vyučování žáků se svolením jejich rodičů.

Valné shromáždění se dělilo na řádné a mimořádné. Řádné se konalo vždy jednou za rok, a to začátkem měsíce srpna. Ve stanovách z roku 1899 se jako měsíc

³⁵ *Tamtéž*, s. 1 – 7.

pro konání řádného shromáždění uvádí říjen. Mimořádné valné shromáždění se konalo kdykoli bylo potřeba a musely tak rozhodnout 2/3 členů. Valné shromáždění volilo výbor a starostu, a to každý rok poměrnou většinou odevzdáním lístků. Dále shromáždění rozhodovalo o přistoupení k župě nebo o jejím vystoupení, usnášelo se na změně stanov nebo ustanovovalo výši zápisného.

Výbor jednoty se skládal ze starosty a dalších osmi členů a scházel se jednou za měsíc. Člen, který se třikrát po sobě neomluvil za nedostavení se na schůzi výboru, ztrácel svoji hodnost a zastoupil ho náhradník. Starosta jednoty měl za úkol zastupovat jednotu ve všech záležitostech, svolával a řídil schůzky, předsedal valnému shromáždění a bděl nad zachováním stanov. Jednatel obstarával zápis nových členů, sestavoval zprávy o stavu a jmění jednoty, zajišťoval korespondenci a různé písemnosti. Pokladník přijímal příspěvky, uschoval je, vyplácel jednatelem peníze na různá vydání a vedl o příjmech a vydáních knihy. Hospodářský správce bděl nad upravením spolkových místností, opatroval a opravoval cvičební nářadí, odhadoval škody a sestavoval inventář o nářadí. Cvičitel se staral o předcvičování a dbal domácího řádu. Knihovník měl na starost spravování knihovny. Nakonec zde byli také revizoři spolkového jmění, kteří zkoumali finanční hospodářství jednoty a smířcí soudy, které řešily spory mezi členy.

Přílohou stanov bylo několik řádů. Prvním z nich byl řád jednací. Tento řád oznamoval, že na valná shromáždění mají přístup pouze členové jednoty a hlasovat smí pouze členové zakládající a činní. Návrh, který byl na schůzi pronesen, měl být alespoň 10 členy podporován, aby se o něm mohlo vůbec hovořit. Ve stanovách z roku 1899 se píše o 5 členech.

Fond také obsahoval řád domácí. Tento řád hovořil o tom, jak mají cvičící chodit do tělocvičny oblečení. Dále zde bylo poznamenáno, že nikdo nesmí během cvičení rušit a cvičící mají cvičit pouze to, co jim cvičitel zadal. Pokud člen čtyři neděle po sobě cvičení nenavštívil, ztratil místo v družstvu. Dále se zakazovalo kouření v tělocvičně, do tělocvičny také neměli přístup psi. Pokud někdo způsobil škodu na nářadí, musel ji opravit nebo zakoupit nové nářadí. Pokud chtěl do tělocvičny člověk, který nebyl členem, musel to předem ohlásit.

Dalším řádem byl řád výletní. Účelem výletů bylo cvičení se v chůzi, pochodu, běhu nebo poklusu. Řád upozorňoval na to, že je velmi vhodné cvičit

na čerstvém vzduchu, ve větru nebo v dešti a tužit si tímto tělo. Každý výlet se musel vždy předem oznámit.

Posledním řádem zde, byl řád cvičitelský. Předsedou cvičitelského sboru byl náčelník. Ten dohlížel na vyučování a řídil výlety. Dalšími členy sboru byli cvičitelé, pomahatelé a čestní členové. Za čestného člena byl prohlášen ten, který náležel ke sboru nejméně 10 let. K jeho zvolení bylo zapotřebí 2/3 hlasů. Tento čestný člen neměl za povinnost navštěvovat cvičení a porady, neměl ani povinnost vyučovat. Pomahatelé byli cvičitelům k podpoře. Když se cvičitel nedostavil na cvičení, zastoupil ho právě již zmíněný pomahatel.

Ve stanovách také najdeme část, která se věnuje poradám sboru a zaměřuje se na jejich program. Během schůzí byl nejprve čten protokol z minulé porady a došlo k jeho schválení. Poté byly vyslyšeny omluvy, náčelník se ujal slova a podal návrhy. Potom byly vyslyšeny zprávy funkcionářů, udělovaly se dovolené a postupně se přešlo k volným návrhům. Nakonec byl čten protokol právě ukončené porady a došlo k jejímu podepsání všech přítomných.

6 PROSTORY URČENÉ KE CVIČENÍ A STAVBA SOKOLOVNY

Tělocvičná jednota v Turnově potřebovala prostory, které by byly vhodné ke cvičení členů. Než došla k návrhu, aby byla postavena vlastní tělocvična, vystřídala velké množství prostorů určených ke cvičení.

6.1 PROSTORY URČENÉ PRO ZIMNÍ A LETNÍ CVIČENÍ PŘED ROKEM 1898

Součástí fondu byla Kronika tělocvičné jednoty Sokol Turnov, která popisuje události týkající se prostorů určených ke cvičení a stavby sokolovny.³⁶ Když v roce 1863 vznikla tělocvičná jednota v Turnově, přemýšlelo se, které místnosti budou pro cvičení nejideálnější. V roce 1864 byl pro zimní cvičení najat pavilon u Koubusů. Tato místnost byla první, která byla uvedena v archivních materiálech. O rok později, v roce 1865, bylo rozhodnuto najmout si pro cvičení sál „U české koruny“, který byl na náměstí v domě Antonína Vocloně. V létě se potom cvičilo v Šubrtově hostinci nazvaném „U Sokola“. Místnosti pro cvičení se velmi rychle střídaly, a to z důvodu nevhodných prostorů. V roce 1866 bylo usneseno najmout si jako zimní tělocvičnu dílnu V. Šebora. Nakonec byly ale najaty místnosti až v roce 1867. Pro cvičení v zimě to byly prostory na radnici,³⁷ v létě se pak cvičilo v místnosti u pana Katze. Tato místnost byla najata na tři roky. Bylo zřejmé, že střídání prostorů není pro cvičení příznivé, a proto se městská rada rozhodla, že nákladem 400 zlatých upraví „obecní dům“ na tělocvičnu. Zde se cvičilo až do roku 1883. Od tohoto roku se začalo cvičit v tělocvičně sirotčince. O dva roky později, v roce 1885 byla najata opět nová místnost, a to u Vorlů na Trávnici, kde

³⁶ SOKA Semily, Sokol-TJ Turnov, *Kronika tělocvičné jednoty Sokol Turnov 1862 – 1937*, invent. č. 4, s. 14 – 120.

³⁷ Pozn.: V jakých konkrétních prostorech kronika neuvádí.

byla posléze zřízena zimní i letní tělocvična. Nakonec výbor došel k závěru, že je tělocvična nedostačující a byla proto pronajata nová místnost, a to v pivovaře Antonína Svobody.

6.2 STAVBA TĚLOCVIČNY

Střídání prostorů ke cvičení nebylo vhodné, proto se výbor jednoty rozhodl, že bude ustaven organizační výbor za účelem výstavby vlastní tělocvičny. Do tohoto komitétu byl zvolen Javůrek, Koťátko, Palma, Resl, Šrajer a Zvěřina. První pokyn ke sbírce na budování sokolovny dal v roce 1885 Eduard Mádle a ještě tohoto roku bylo vybráno 117 zlatých, které byly uloženy v městské spořitelně. V roce 1886 odevzdal výbor starostovi města Turnov JUDr. Jaroslavu Svobodovi memorandum o potřebě vlastní tělocvičny, a posléze na to byl ustaven stavební odbor jako součást tělocvičné jednoty Turnov. Velikým zdrojem příjmů pro tento stavební odbor byl odbor zábavní, který pořádal různé slavnosti, z jejichž výtěžku byly vybírány peníze pro výstavbu sokolovny.

V roce 1889, přesněji 24. prosince, městské zastupitelstvo odsouhlasilo, že odprodá jednotě za „mírnou“ cenu obecní pozemek pro stavbu sokolovny. Ale až v roce 1893 nabídlo město jednotě místo pro stavbu v tzv. „obecním hlinovníku“. Stavební odbor jednoty se tedy vyslovil pro „hlinovník“ ve výměře 1000 sáhů. Jeden čtvereční sáh byl za 50 krejcarů. V roce 1894 bylo díky povolené sbírce vybráno 11 414 zlatých. Na novou sokolovnu přispěly také cizí jednoty, které podporovaly vznik nové tělocvičny. Patřily mezi ně například Sokol královéhradecký, Sokol v Bakově nad Jizerou, Sokol v Příbrami, Písku nebo také spolek divadelních ochotníků v Turnově.

Stavební odbor měl, po převzetí plné moci nad stavbou, za úkol vypsát veřejný konkurz na zhotovení plánu tělocvičny. Do Turnova došlo hned několik návrhů, které se účastnily výběrového řízení. V roce 1896 byl výborem zvolen plán J. Bureše z Vídně. Tento návrh byl svěřen k přepracování architektovi Aloisi Čenskému. Architekt Čenský spolu s architektem Karlem Kepkou vypracovali a schválili plán na 36 000 zlatých na stavbu sokolovny a dále požadovali zřízení

hostince. V říjnu roku 1896 se tedy započalo s kopáním základů a 25. 10. byl slavnostně položen základní kámen.

Během stavby docházelo k několika proměnám, které nebyly v původním plánu. Kuchyň byla přemístěna do zadní části, bylo zřízeno ústřední topení, obyčejná podlaha byla změněna v parkety. Díky těmto změnám došlo ke vzrůstu stanoveného rozpočtu, který narostl zhruba o 21 000 zlatých. Tělocvičná jednota si tedy musela půjčit peníze od městské spořitelny. V průběhu stavby došlo také k několika tragédiím. Jednou z nich bylo úmrtí Daniela Náhlovského, který byl zasažen krovem při stavbě střechy.

Během let 1896 – 1898 došlo k postavení novorenesanční sokolovny³⁸ podle plánů architektů Aloise Čenského a Karla Kepky. Sál měl rozměry 20 x 14 metrů, výška 9 metrů a jeviště mělo rozměry 14 x 25 x 5,75 metrů. O okolí sokolovny se postaral Okrašlovací spolek turnovský. V přízemí budovy se nacházel samotný tělocvičný sál, v prvním patře pak reprezentační místnost, zasedací síň, archiv, knihovna a malý sál. Na pamětní desky, které byly umístěny uvnitř budovy, byla vyryta jména slavných rodáků, např. P. Antonína Marka, kněze a jazykovědce, Fortunáta Durycha, který bývá označován za zakladatele slavistických studií, Čenka Pachta, cestovatele, který poznal Indii, Singapur, Austrálii nebo Brazílii a nakonec i jméno Michala Kotlera, cestovatele a poslance zemského sněmu. V průběhu let pak byla do vestibulu tělocvičny umístěna socha Mistra Jana Husa.

6.3 PRŮBĚH SLAVNOSTNÍHO OTEVŘENÍ SOKOLOVNY

Slavnostní otevření sokolovny proběhlo ve dnech 28. a 29. 5. 1898. První den bylo otevření tělocvičny zahájeno představením Libuše³⁹ skladatele Bedřicha Smetany, poté přednesl starosta města Turnova JUDr. Jaroslav Svoboda slavnostní projev. Po projevu proběhlo veřejné cvičení členů a dorostu. Cvičila se cvičení prostná, cvičení s tyčemi, kužely, cvičení na náradí a nakonec došlo i ke cvičení

³⁸ Viz. Obrázky č. 2 – 6, Obrázek č. 2 převzat z knihy Josef Václav Kulich – Paměti okresu turnovského za světové války a z doby státního převratu, 1. díl, s. 108.

³⁹ Pozn.: Bližší informace týkající se představení v kronice uvedeny nebyly.

cvičitelského sboru. Večer proběhl přátelský večírek spojený s koncertem. Hned druhého dne ráno byli přivítáni hosté na nádraží. Slavnosti se účastnilo zhruba 57 jednot. Po přivítání proběhl průvod sokolských jednot a slavnostní odevzdání tělocvičny do rukou turnovské jednoty. Nakonec byla přednesena slavnostní řeč starosty Sokola jičínského JuDr. F. Kloučka.

Budova Sokolovny se po jejím otevření stala centrem kulturního a spolkového života ve městě. Stala se sídlem nejen samotné jednoty, ale i župy Ještědské Beneše Heřmanova, sídlem odboru Klubu českých turistů, Stolu pravdy, dámského odboru Národní jednoty severočeské a turistické noclehárny. Sokolovna se také hojně využívala k pronájmu. Místnosti v sokolovně si propůjčoval dámský odbor Červeného kříže, Orchestrální sdružení nebo Studentstvo turnovské k pořádání koncertů, dále Čtenářská beseda, Klub českých turistů, Okresní osvětový sbor, Sportovní klub nebo Učitelská jednota okresu turnovského k pořádání přednášek. Místnosti byly také pronajímány k různým večírkům, které pořádal dámský odbor Národní jednoty severočeské nebo Posádkové velitelství Turnov.

7 CVIČENÍ ČLENŮ SPOLKU SOKOL V TURNOVĚ

Počet členů tělocvičné jednoty Turnov rok od roku stoupal. Zájem o cvičení byl obrovský. Stoupal také počet přispívajících členů, kteří se hlásili, stejně jako jednota, k národnímu uvědomění. V roce 1865 měla jednota členů 46, v roce 1909 vzrostl počet členů na 314.⁴⁰

Tabulka 4 Počty členů TJ Sokol Turnov v jednotlivých letech

rok	1865	1872	1884	1893	1909
členové	46	75	145	239	314

Tabulka sestavena Barborou Pulščakovou na základě archivního materiálu – SOkA Semily, fond Sokol-TJ Turnov, Kronika tělocvičné jednoty Sokol Turnov 1862 – 1937, inv. č. 4 a Památník Sokola turnovského, založen r. 1885, inv. č. 1.

Mezi členy tělocvičné jednoty patřily osoby pocházející z různých vrstev. Byli to zlatníci, kamenáři, mechanici, knihaři, krejčí, obchodníci, malíři, zámečníci, obuvníci, truhláři, zahradníci, řezníci i pekaři. Vzhledem k turnovské výrobě šperků je zřejmé, že nejpočetnější skupinou byli zlatníci a kamenáři.⁴¹

Shromažďování údajů o cvičení členů nebylo jednoduché. První zmínka, která se týkala cvičení členů, je až z roku 1889, kdy bylo usneseno cvičit třikrát týdně ve 4 družstvech, a to v pondělí, ve středu a v pátek. Od roku 1887 dochází také k pravidelnému cvičení žáků a dorostu.⁴²

⁴⁰ Viz. Tabulka 4

⁴¹ SOkA Semily, Sokol - TJ Turnov, *Památník sokola turnovského*, s. 9 – 10.

⁴² SOkA Semily, Sokol - TJ Turnov, *Organizace cvičení*, invent. č. 82, karton 5, Zápis ze dne 26. 11. 1889.

7.1 PŘEHLED DOCHÁZKY ČLENŮ A DOROSTU ZA ROK 1897 – 1898

Z přehledů docházky členů a dorostu za rok 1897 – 1898 můžeme vidět, že největší zájem o cvičení byl především v letních měsících. To zřejmě souvisí i se slavnostním otevřením sokolovny, které se konalo v květnu roku 1898.⁴³

Tabulka 5 Docházka členů za rok 1897 – 1898

	DRUŽSTVA							
MĚSÍC	I.	II.	III.	IV.	V.	ÚHRN	POČET HODIN	PRŮMĚRNÁ NÁVŠTĚVA
říjen	necvičeno							
listopad								
prosinec	48	32	15			95	6	16
leden	57	50	34			141	7	20
únor	63	51	39			153	7	22
březen	89	76	72			237	9	26
duben	98	78	81			257	8	32
květen	70	56	49	51	28	254	7	36
červen	101	64	50	62	43	320	9	36
červenec	88	75	45	45		253	10	25
srpen	117	96	79	48		340	13	26
září	114	99	73	34		320	11	39
SOUČET	845	677	537	240	71	2370	87	

⁴³ Viz. Tabulky 5, 6

Tabulka 6 Docházka dorostu za rok 1897 – 1898

	DRUŽSTVA							
MĚSÍC	I.	II.	III.	IV.	ÚHRN	POČET HODIN	PRŮMĚRNÁ NÁVŠTĚVA	
říjen	necvičeno							
listopad								
prosinec	35	36			71	4	18	
leden	70	63			133	7	19	
únor	54	82			136	7	19	
březen	94	96	27		217	8	27	
duben	115	98			213	8	27	
květen	38	38	30	33	139	6	23	
červen	36	31	36	34	137	6	23	
červenec	34	39	34	56	163	7	23	
srpen	41	72	66	154	333	9	37	
září	72	114	88	37	311	8	39	
SOUČET	589	669	281	314	1853	70		

Tabulky č. 5 a 6 převzaty Barborou Pulšákovou na základě archivního materiálu – SOkA Semily, fond Sokol-TJ Turnov, Cvičitelství sbor, inv. č. 81, karton 5, číselný výkaz o cvičební návštěvě 1897 – 1898.

7.2 CVIČEBNÍ ROZVRHY ČLENŮ A DOROSTU

V materiálech umístěných ve fondu jsem našla 2 rozvrhy⁴⁴ navržené před rokem 1900, a to pro členy a pro dorost. Pro členy byl rozvrh rozdělen podle čtvrtí a v každé této čtvrti se postupně vystřídal všechna družstva. Cvičila se cvičení na hrazdě, na bradlech nebo na kruzích, dále se skákalo přes kozu nebo přes koně. Cvičil se také zápas a skok o tyči. Cvičení probíhala po určitou dobu, když čas vypršel, přemístili se cvičící k jinému nářadí.

⁴⁴ Viz. Tabulky 7, 8

Tabulka 7 Cvičební rozvrh členů

CVIČENÍ	PRVÁ ČTVRŤ	DRUHÁ ČTVRŤ	TŘETÍ ČTVRŤ
I.	hrazda	zápas	kůň
	1. přemyky	1. volné zápasení	1. mety přednožmo
	2. vzepření toče	2. chvaty	2. mety únožmo
	3. výmyky	3. chvaty	2. mety přednožmo
II.	kruhy	skok	bradla
	1. překoty	1. vysoký	1. vis a změny visu
	2. vzepření	2. skrz dva motouzy	2. vzepření
	3. překoty	3. skrz dva motouzy	3. vis a změny visu
III.	hrazda	koza na šíř	břemena
	1. výmyk	1. mety přednožmo	1. vzpírání v lehu
	2. vzepření kmihem	2. mety přednožmo	2. vzpírání
	3. komihání-obraty	3. mety přednožmo	3. vzpírání-poskoky
IV.	hrazda	kůň na dél	skok o tyči
	1. houpání	1. kotoule	1. daleký
	2. houpání-výmyky	2. kotoule	2. daleký
	3. výmyky	3. překoty	3. daleký
V.	hrazda	různosti	bradla
	1. mety únožmo		1. kotoule
	2. mety únožmo		2. mety přednožmo
	3. mety únožmo		3. mety přednožmo
VI.	šplhadla	kužele	skok
	cvičení různé	1. velké a malé	1. vysoký
		2. velké kruhy	2. vysoký
		3. velké kruhy	3. vysoký

Pro dorost byl rozvrh rozdělen podle nářadí, na kterých se v jednotlivých čtvrtích cvičilo. Střídala se cvičení na hrazdě nebo na bradlech, skákalo se přes kozu, cvičil se skok daleký i vysoký a šplhalo se nejen po laně nebo tyči, ale také po žebříku.

Tabulka 8 Cvičební rozvrh dorostu

CVIČENÍ	KOZA- SKOKY	HRAZDA	CVIČENÍ	SKOK	BRADLA
I.	skok daleký	komihání	II.	vysoký	přesedání
III.	metry skrčmo	vis	IV.	daleký	ručkování ve visu
V.	skok daleký	ručkování	VI.	vysoký	vis a změny visu
VII.	metry roznožmo	výmyky	VIII.	daleký	komihání
IX.	skok daleký	vis	X.	vysoký	změny podporu

Tabulky č. 7 a 8 převzaty Barborou Pulščakovou na základě archivního materiálu – SOKA Semily, Sokol-TJ Turnov, Cvičební rozvrhy, inv. č. 83, karton 5.

8 ODBORY TJ SOKOL TURNOV

V tělocvičné jednotě Turnov působilo několik odborů. Nejprve to byl odbor pořadatelský, který vznikl roku 1883 a který se staral zejména o přípravu slavností nebo šibřinek. Poté následoval odbor vzdělávací, který zahájil svoji činnost v roce 1896. Tento odbor měl na starosti například přednáškovou činnost. Roku 1900 vznikl odbor ženský a značný význam měl pro jednotu také odbor jezdecký, který byl založen v roce 1906.

8.1 JEZDECKÝ ODBOR

Již Miroslav Tyrš usiloval o zavedení jízdy sokolské. V roce 1880, při odhalení pomníku Mistra Jana Husa v Čáslavi, jel Tyrš v čele sokolů na bělouši. Roku 1891 pak na II. všesokolském sletu vystupoval první jezdecký odbor v Praze, v jehož čele byl Otto Tille. Vystoupení se velmi líbilo Sokolu v Mladé Boleslavi, který se rozhodl založit svůj jezdecký odbor. K založení došlo roku 1898, ale jeho činnost započala až v roce 1903.⁴⁵ Jezdecký odbor v Mladé Boleslavi uspořádal v srpnu roku 1906 vyjížďku do Turnova, konkrétně na 16 koních. Tato vyjížďka vyvolala v Turnově takový zájem, že se turnovští sokolové rozhodli založit svůj vlastní jezdecký odbor.

Správní výbor tělocvičné jednoty v Turnově se tedy 28. 8. 1906 usnesl doporučit valné hromadě, aby byl jezdecký odbor založen. S tímto doporučením přišel Václav Kulich. O den později svolal Václav Kulich do restaurace sokolovny členy Sokola, u kterých si byl jist, že by byli pro vznik jízdy v Turnově. Dostavilo se zhruba 16 členů a bylo usneseno pracovat na založení odboru. Václav Kulich byl pověřen opatřit stanovy. Ještě před samotným zřízením jezdeckého odboru došlo k výletu 8 členů, kteří si zapůjčili koně od místních soukromníků. Výlet se

⁴⁵ Pozn.: Důvod prameny neuvádí.

konala do Újezdu u Svijan. Dne 13. 10. 1906 se konala valná schůze, kde došlo k jednomyslnému souhlasu o zřízení jezdeckého odboru v Turnově.⁴⁶

Roku 1907 bylo vysláno šest delegátů z Mladé Boleslavi do Turnova, a to za účelem poskytnutí informací důležitých k fungování tohoto odboru. Na 16. 3. 1907 bylo usneseno svolat ustavující schůzi jezdeckého odboru. Předsedou odboru byl zvolen Karel Beran, místopředsedou Josef Tůma, náčelníkem Václav Kulich, jednatelem a pokladníkem František Náhlovský a hospodářským správcem Josef Mařan. Jako zápisné byly stanoveny 2 koruny a jako členský příspěvek 1 koruna. Další schůze se konala 22. 3. 1907. Cílem schůze bylo opatřit peníze ke koupi koně. Jak peněz dosáhli, není bohužel nikde zmíněno, ale ke koupi koně došlo. Za 500 korun byl zakoupen bělouš Juno a jeho ošetřovatelem se stal pan Brož. Prvním vystoupením turnovského jezdeckého odboru byl župní slet, který se konal 2. 6. 1907.⁴⁷

Po vzniku odboru měli jeho členové za úkol zajistit cvičiště, kde by se mohla uskutečňovat jízda na koni. Nejprve byl jako letní cvičiště najat pozemek na louce u hasičské kůlny, která se nacházela v Kozákovské ulici. Později byl najat pozemek u mostu od pana Bělohávků. Díky Václavu Kulichovi došlo k rozhodnutí, aby byly zahájeny kroky ke zřízení kryté jízdárny. Odbor si jako místo pro stavbu jízdárny vybral letní cvičiště hasičského sboru. Krytá jízdárna měla být 32 m dlouhá a 16 m široká. Na svátek sv. Václava, dne 28. 9. 1907, pořádala turnovská jednota slavnost. Ze slavnosti bylo vybráno 700 korun, které byly použity na založení fondu pro stavbu jízdárny. V dalších dnech se k získání peněz pro stavbu konalo veřejné cvičení jednoty a jezdeckého odboru z Mladé Boleslavi. Dne 8. 10. 1907 se městská rada v Turnově usnesla, aby část obecního pozemku, kde bylo doposud hasičské cvičiště, bylo propůjčeno ke stavbě jízdárny. Každý rok ale musel odbor platit nájem 20 korun. Po tomto rozhodnutí byl zřízen pro stavbu jízdárny stavební odbor. Roku 1908 vyjednal František Náhlovský se stavitelem Josefem Holečkem opatření projektu zdarma. Stavba měla být postavena podle vzoru jízdárny v Mladé Boleslavi,

⁴⁶ SOKA Semily, Sokol-TJ Turnov, *Paměti jezdeckého odboru tělocvičné jednoty Sokol v Turnově*, invent. č. 5, s. 4 - 6.

⁴⁷ *Tamtéž*, s. 7 - 8.

ale s obměnami, jako byla přístavba stáje a místnosti pro ošetřovatele koní. Poté byl požádán Antonín Bernot, aby upravil projekt i s rozpočtem. Ten byl vypočítán na 11 000 korun, což bylo o 3 000 více, než se počítalo. Díky zhruba 152 příznivcům, kteří vydali dlužné úpisy, mohl být projekt realizován. V září roku 1908 byl prodán kůň Juno a zakoupen nový kůň, „Slávoi“. Novým ošetřovatelem se stal Alois Doktor. O měsíc později se započalo se stavbou jízďárny. První cvičení v postavené jízďárně se konalo 16. 1. 1909 a již v červnu měl odbor 23 členů.⁴⁸

Cvičení se konalo každý den od 18. do 20. hodiny večerní. V pondělí a ve čtvrtek cvičili v jízdě již vyškolení jedinci. Začátečníci mohli cvičit mimo pondělí a čtvrtek. Mimo určené hodiny nesměla být jízďárna používána a používat koně k vyjížděním mimo určenou dobu bylo povoleno jen se souhlasem náčelníka. Poplatek za vyjížděku mimo stáj byl ustanoven na 1 korunu, za půl dne to byly 3 koruny a za celý den 5 korun.

Roku 1911 se usnesl správní výbor, aby také jezdecký odbor měl svého zástupce ve výboru. Tohoto roku dosáhl odbor již počtu 70 členů. Na konci roku 1911 byl schválen řád, kterým by se měl řídit ošetřovatel koní. Řád zahrnoval dodržování krmení v určitou hodinu, udržování čistoty ve stájích i mimo ně a včasné uzavírání místností. Dále měl ošetřovatel na starosti vybírání členských příspěvků, které poté odevzdal pokladníkovi. Za dobré ošetřování koní dostával 10 korun odměny, za vybírání příspěvku to byla 1 koruna.⁴⁹

Stejně tak, jako měly pod sebou sokolské župy jednotlivé tělocvičné jednoty, tak i všechny jezdecké odbory fungovaly pod jezdeckou župou sokolskou. V čele župy stál cvičitelský sbor, který tvořili náčelníci jezdeckých odborů a scházeli se minimálně jednou za rok. Cvičiteltský sbor měl za úkol zvolit si náčelníka a 4 členy technického odboru. Tento odbor pak volil místonáčelníka, pokladníka, jednatele, zapisovatele a scházel se minimálně 4x do roka. Technický odbor měl na starosti veškeré záležitosti, vydával pokyny a vedl peněžní správu. Roku 1910 byl schválen návrh, aby se místo jezdecká župa sokolská užíval název Jízda sokolská.⁵⁰

⁴⁸ *Tamtéž*, s. 8 – 19.

⁴⁹ *Tamtéž*, s. 20 – 30.

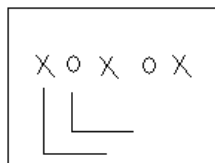
⁵⁰ *Tamtéž*, s. 32.

Posledním veřejným vystoupením jezdeckého odboru v Turnově ještě před vypuknutím 1. světové války byla účast na sletu sokolské župy ještědské, která se konala 19. 7. 1914 v Českém Dubu. Po vypuknutí války byla jízďarna zabrána pro ubytování vojska. Činnost odboru byla tedy zastavena. Po válce zahájil jezdecký odbor svoji činnost v březnu roku 1919 díky velitelství československého pěšího pluku č. 44, který se zasloužil o jeho obnovu.⁵²

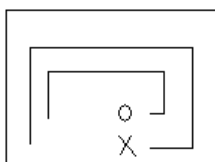
Ukázka několika povelů k reji užitých při veřejném cvičení Jezdeckého odboru Sokolského konaného v Turnově 28. 9. 1907⁵³:

⁵³ *Tamtéž*, s. 32.

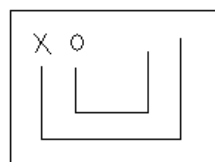
Čelně v řad napravo příč – stát

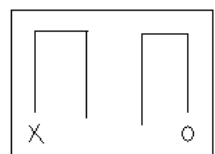
Čelně v dvojstup levá vpřed – klusem klus – vpravo kolem

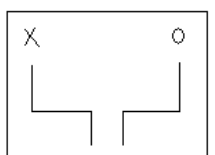
Dvojstupem – střední směr

Zástupem zevnitř kolem

Ze středního směru zástupem zevnitř – dovnitř kolem

X – lichý O – sudý

Obrázky převzaté Barborou Pulščakovou ze SOkA Semily, Sokol – TJ Turnov, Paměti jezdeckého odboru tělocvičné jednoty Sokol v Turnově, inv. č. 5.

8.2 ŽENSKÝ ODBOR

Dalším významným odborem tělocvičné jednoty v Turnově byl odbor ženský. Roku 1900 pořádal vzdělávací odbor v Turnově přednášku, kterou vedla A. Ptáčková, náčelnice tělocvičného spolku dámského v Praze. Na této odborné přednášce hovořila o ženském tělocviku a jeho působnosti. Cílem cvičení žen mělo být vytváření ladných pohybů a otužování. Lidem se přednáška velmi líbila. Dne 11. 1. 1900 se ženy sešly na důvěrné schůzi a hovořily o vzniku ženského odboru. Dne 14. 1. byly schváleny stanovy a členský příspěvek, který byl 20 haléřů měsíčně pro činné členky. Dohodnuta byla také doba cvičení. Ženy cvičily v pondělí a ve čtvrtky od 18.30 do 19.30 večer. Cvičila se cvičení prostrná a cvičení na nářadí. První předsedkyní ženského odboru v Turnově byla zvolena Marie Šimáková, místopředsedkyní Antonie Šefrová, pokladní R. Jirošová a náčelnicí Marie Procházková. Podle zvolené předsedkyně však nebyla některá cvičení pro ženy vhodná, přesto se nadále cvičilo stejně. Ženský odbor také pořádal různé odborné přednášky a besedy, kde členky odboru recitovaly básně, četly články z novin a hrály společenské hry.⁵⁴

Roku 1903 došlo k volbě nové předsedkyně, kterou byla zvolena p. Koťátková. V roce 1904 darovala Severočeská jednota ženskému odboru knihy, což vedlo ke zřízení samostatné knihovny ženského tělocvičného odboru. Tato knihovna obsahovala knihy od Boženy Němcové nebo Karolíny Světlé, dále zde byly uloženy ženské časopisy, jako například Ženské listy nebo Domácí hospodyně. Součástí knihovny ženského odboru byly také životopisy, vychovatelské nebo vzdělávací spisy. Dále si ženy mohly vypůjčit knihy týkající se domácího hospodářství nebo vaření. Jiným druhem pak byly knihy o dobročinnosti, zdravotědě

⁵⁴ SOKA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Ženský odbor* (kniha protokolů), invent. č. 104, karton 9, výběr z protokolů za rok 1900.

a hygieně, kam patřila i kniha Tělo a zdravotní péče pro mládež od p. Kmoníčka. Celkem obsahovala knihovna ženského odboru 76 svazků.⁵⁵

Ze zápisů schůzí odboru můžeme vyčíst, jak často a v jakém počtu se ženy ke cvičení scházely. V roce 1900 – 1901 se konalo 67 cvičení, průměrný počet cvičících žen bylo 17 ve třech družstvech a cvičilo se přibližně 8 hodin měsíčně. V roce 1901 – 1902 se konalo cvičení 77, průměrný počet cvičících bylo 12, byly rozděleny do dvou družstev a cvičily průměrně taktéž 8 hodin měsíčně. V roce 1902 – 1903 se konalo již 97 cvičení. Počet cvičení tedy rok od roku narůstal spolu s nárůstem zájmu cvičících žen.⁵⁶

Roku 1909 správní výbor tělocvičné jednoty v Turnově rozhodl, že do vzdělávacího odboru budou zařazeny i 2 členky odboru ženského. Konkrétně byla zvolena p. Šrajerová a p. Feyertagová. Správní výbor si pak mezi sebe zvolil také členku ženského odboru, konkrétně p. Löfflerovou. Z důvodu počátku první světové války se od června roku 1914 do října roku 1915 ženský odbor nescházel. Po říjnu roku 1915 se odbor rozhodl, že začne vybírat příspěvky na úpravu sálu ke cvičení a dále započal s výběrem příspěvků pro Červený kříž a Fond pro vdovy a sirotky.⁵⁷

Výňatek z jednatele zprávy za rok 1914 – 1918:

„Milé sestry! Scházíme se dnes po více než 4 letech, abychom přehlédly činnost našeho odboru za dobu, které není rovné v dějinách lidstva. Přežili jsme nejděsnější vichřici válečnou, jaká kdy burácela světem. Téměř nic nezůstalo ušetřeno. Byla to doba nejděsnějšího strádání, bolesti a prolévání krve. Byla to doba nejohroženějšího útisku a poroby. To na svém těle pocítil nejvíce náš národ. Nesměli jsme vyznávat sebe, nesměli jsme říci přátelům přátelé, nepřátelům nepřátelé. Byli jsme nuceni nazývat násilí spravedlností a křivdu zákonem. Teskno a dusno bylo u nás. Naši práci scházelo posvěcení radosti. Cizí určovali náš osud a v tom byla veliká pohana pro nás. Práce stávala se břemenem a neustálé zapírání

⁵⁵ SOKA Semily, Sokol – TJ Turnov, Spolková knihovna, invent. č. 63, karton 3, seznamy knih poučných, zábavných, ideových.

⁵⁶ SOKA Semily, Sokol – TJ Turnov, Zápisy ze schůzí ženského odboru, invent. č. 21, výběr zápisů ze schůzí z let 1900 – 1903.

⁵⁷ SOKA Semily, Sokol – TJ Turnov, Ženský odbor, výběr zápisů ze schůzí z let 1909 – 1915.

se a přetváření, k němuž tisíckrát za den byli jsme nuceni, podlamovalo zdraví národa a ohrožovalo jeho mužnost. A to bylo cílem našich nepřátel: zničit v našem národě mravní sílu.“⁵⁸

8.3 POŘADATELSKÝ ODBOR

Dalším odborem tělocvičné jednoty Turnov byl odbor pořadatelský, dříve nazývaný zábavní. Tento odbor vznikl v roce 1883 a jejím prvním předsedou se stal p. Hahn. Odbor měl za úkol navrhnout správnímu výboru tělocvičné jednoty veškeré zábavy a výlety. Pokud byl návrh správním výborem schválen, pořádal odbor různé přátelské večery, maškarní plesy, prasečí hody, šibřinky, sokolská posvícení nebo umělecké koncerty. Při zábavním odboru vznikl roku 1892 také pěvecký kroužek, za vedení učitele Karla Resla. Odbor se také podílel na sokolském večeru, který byl proveden ve prospěch fondu pro zbudování tělocvičny.⁵⁹

8.4 VZDĚLÁVACÍ ODBOR

Základem sokolské činnosti bylo vždy pěstování tělocviku. V polovině 90. let 19. století začíná mít Česká obec sokolská snahu zaměřit se také na rozvoj mravních hodnot. Podnět k tomuto rozhodnutí dal České obci sokolské časopis Borec, jehož redaktoři začali s vydáváním článků o potřebě Sokola provádět mimo cvičení také výchovnou a vzdělávací činnost. Články hovořily o nutnosti rozšíření programu sokolské práce, zejména tedy o zavedení přednáškové činnosti a zakládání knihoven. Těmito tématy se ale nezabýval jen časopis Borec, byl to také časopis Sokol, který začal prohlašovat nutnost změny.⁶⁰

⁵⁸ *Tamtéž*, výňatek z jednatele zprávy za rok 1914 - 1918.

⁵⁹ SOKA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Pořadatelský, dříve zábavní odbor*, invent. č. 98, karton 8, výběr z oznámení, plakátů a pozvánek.

⁶⁰ Jiří POKORNÝ, *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, Praha 2003, s. 41 – 43.

Výbor České obce sokolské se tedy rozhodl pro vznik vzdělávacího odboru ČOS, který vznikl na přelomu roku 1895 – 1896. Tento odbor se usnesl na tom, aby každá jednotka začala se zakládáním veřejných knihoven, a k tomu aby knihy zapůsobily na každého člena, měla být k odborné tělocvičné literatuře přidána také literatura zábavná. Vzdělávací odbor vydal taktéž řád, schválený roku 1896, kterým bylo stanoveno pořádat alespoň pět přednášek v rámci župy. Tématem přednášek bylo sokolství, dějiny nebo zdravotnictví.⁶¹

Vzdělávací odbor tělocvičné jednoty Turnov byl založen z podnětu České obce sokolské roku 1899. Prvním předsedou odboru se stal František Frydrych. Členy odboru byly zejména učitelé a učitelky. Úkolem vzdělávacího odboru bylo pořádat přednášky a také se měl odbor zasadit o zavedení veřejně přístupné knihovny. Turnovský Sokol zavedl svoji vlastní knihovnu, ve které se nacházela nejen odborná tělesná literatura, ale také tance, hry a hudebniny ke cvičení, knihy poučné a zábavné. Byly zde uloženy také spisy lékařské, životopisy sokolů, spisy o válečnictví nebo krásná literatura. V knihovně bylo kolem 471 svazků. Nejvíce si lidé půjčovali knihy v dubnu, nejméně pak v srpnu.⁶²

První sjezd vzdělávacích odborů se konal 7. 10. 1900, na němž se doporučovalo všem jednotám, aby odebíraly časopisy a šířily knihy mezi své členy. V listopadu roku 1901 požádal Ústřední spolek jednot učitelských o spolupráci s ČOS. Obě strany se na vzájemné spolupráci dohodly a vytvořily Ústřední vzdělávací sbor.⁶³

Celkem bylo v letech 1893 – 1898 uspořádáno 5 352 přednášek, v letech 1905 – 1910 to bylo již neuvěřitelných 16 729 přednášek. Zvyšoval se také počet knih, umístěných ve veřejně přístupných knihovnách. V roce 1900 bylo zaznamenáno dohromady u všech jednot 21 109 svazků odborné tělocvičné literatury a 71 165 svazků beletrie. V roce 1910 narost počet tělocvičných knih na 44 809 a beletrie na 153 922.⁶⁴

⁶¹ *Tamtéž*, s. 47 – 54.

⁶² SOkA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Spolková knihovna*, seznamy knih poučných, zábavných, ideových.

⁶³ J. POKORNÝ, *Lidová výchova*, s. 55 – 62.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 66 – 67.

9 VÝLETY, SLETY, SLAVNOSTI A VÝZNAMNÉ UDÁLOSTI PRO TJ SOKOL TURNOV

Cvičení členů spolku Sokol v Turnově neprobíhalo vždy jen v tělocvičně. Pořadatelský odbor konal také výlety, které měly, mimo jiné, posilovat fyzickou zdatnost. Co všechno se členové ve spolku naučili, mohli prokázat na sletech, které se staly významnou součástí spolkového života. Mimo sletů se členové spolku shledávali také na různých slavnostech.

9.1 VÝLETY

Jak uvádí Výletní kniha Sokola 1894⁶⁵, pořádání výletů měl na starosti pořadatelský odbor, který nejprve musel podat návrh na konání výletu správnímu výboru a poté, co jej výbor schválil, mohl být výlet uskutečněn. Výlety se konaly zejména po okolí a později i do vzdálenějších míst. Výlet mohl trvat i několik dní, byl vždy předem ohlášen na nástěnce v sokolovně a vedl jej náčelník. První výlet, který se uskutečnil, byl v roce 1883 na Valdštejn. Tělocvičná jednota pořádala výlety také na Frýdštejn, Humprecht, na Vyskeř, do Bělé pod Bezdězem, do Českého Dubu, na Kopaninu, na Rotštejn nebo na Hrubou skálu. Někdy byly výlety tajné a členové se dozvěděli o cíli výletu až v průběhu cesty. Takový tajný výlet se konal například na Vyskeř. Jak už jsem zmínila, některé výlety byly i několikadenní, takový byl výlet například do Mladé Boleslavi, do Poděbrad, do Českých Budějovic nebo do Prahy. U takovýchto výletů členové nejčastěji používali cestování vlakem. Nejvzdálenější výlet, který tělocvičná jednota pořádala, byl zájezd v roce 1906 do Záhřebu a na Černou Horu.⁶⁶

Z výletní knihy se také dozvídáme, že během jednoho roku došlo k pořádání zhruba 12 výletů, a to od dubna do října.

⁶⁵ SOKA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Výletní kniha Sokola 1894*, invent. č. 6, s. 7 – 177.

⁶⁶ Pozn.: Bližší informace o zájezdu do Černé Hory Výletní kniha neuvádí.

9.2 SLETY

Během let 1862 – 1918 proběhlo celkem 6 všesokolských sletů. První slet se konal v roce 1882. Záznam o účasti tělocvičného spolku v Turnově na tomto sletu bohužel žádný není. V roce 1887 měl proběhnout druhý slet, který byl ale úředně zakázán. Nakonec se slet konal v roce 1891. Župa krkonošská, pod kterou spadala i turnovská jednota, vyslala na slet celkem 439 sokolů, z nichž 200 cvičilo. Samotná tělocvičná jednota v Turnově pak vyslala 42 členů a cvičilo jich 18 ve dvou družstvech. První družstvo cvičilo pod vedením cvičitele Františka Náhlovského, druhé pod vedením Josefa Motyčky. Členové, kteří se neúčastnili cvičení, se podle mého názoru jeli podívat na Zemskou jubilejní výstavu, která se v Praze konala. Ale zda tomu bylo opravdu takto, materiály bohužel neuvádějí. Třetí slet se konal v roce 1895. Tělocvičná jednota Turnov se jej také účastnila a spojila to se čtyřdenním výletem po Praze, kde navštívila Národopisnou výstavu Československou. V roce 1901 se konal čtvrtý všesokolský slet. Tohoto sletu se Turnov účastnil, konkrétně v počtu 48 členů. Roku 1907 se konal pátý slet, ale o účasti turnovské jednoty bohužel není nikde zmíněno. Posledním sletem, který proběhl před 1. světovou válkou, byl slet roku 1912, kterého se účastnilo oproti jiným sletům pouhých 27 členů z turnovské jednoty.⁶⁷

Mezi další slety, kterých se turnovský Sokol účastnil, byly slety župní. Během svého působení vystřídala tělocvičná jednota turnovská hned několik žup, pod které patřila. V letech 1888 – 1899 neustále přebíhala mezi župou Krkonošskou a župou Pojizerskou. Asi nejvýznamnější župní slet pro turnovskou jednotu byl slet v roce 1894. Byl to první župní slet, který se konal v Turnově. Slet trval od 14. do 16. července. První den byl započat koncertem sokolské hudby v městském divadle spolu s proslovem, a poté se konalo divadelní představení s názvem Pod krovem otcovským od Antonína Vávry, ve kterém si zahrál Spolek divadelních ochotníků turnovských. Druhého dne byly na nádraží přivítány ostatní jednoty spolu s dalšími pozvanými hosty. Poté se konaly ranní závody družstev. Po závodech byl

⁶⁷ SOkA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Všesokolské slety*, invent. č. 85, karton 5, přihlášky ke sletu, pozvánky, oznámení.

uskutečněn průvod městem, na nějž navazovalo veřejné cvičení. Nejdříve se prováděla cvičení prostná, poté cvičení družstev na nářadí, cvičení společná a nakonec rejovitý pochod s koňmi. Večer byl završen slavnostním ohňostrojem. Poslední den, 16. 7., se uskutečnil společný výlet všech zúčastněných jednot.⁶⁸

9.3 SLAVNOSTI A VÝZNAMNÉ UDÁLOSTI

Již od počátku vzniku Sokola se turnovská jednota účastnila mnoha slavností a významných událostí souvisejících at' už se sokolstvím, nebo na podporu vlastenectví.

Co se týče slavností, nejvýznamnější pro Turnov byly slavnosti pořádané na počest výročí turnovského Sokola. Na počest 25 let turnovského Sokola byl vydán list Hlas sokolů. V roce 1892 se konala slavnost týkající se 30 let založení turnovské jednoty. Roku 1903 to byla slavnost spojená se 40 lety trvání a roku 1912 se slavilo 50 let od vzniku tělocvičné jednoty v Turnově. Každé z těchto slavností se účastnil velký počet lidí a také další jednoty z okolí Turnova.⁶⁹

Při slavnostech se nejen dokazovala zdatnost členů při veřejných cvičení, ale hrála se i divadla nebo se přednášely básně. Tělocvičná jednota v Turnově měla svoji vlastní báseň. V roce 1885 ji napsal Bohdan Kaminský, vlastním jménem Karel Bušek, básník a překladatel, člen turnovské jednoty, jehož otec provedl nádhernou řezbářskou výzdobu na zámku Sychrov. Báseň⁷⁰ byla přímo věnována turnovskému Sokolu.

⁶⁸ SOkA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Župní slety – Turnov 1894*, invent. č. 86, karton 5, Pozvánka ke sletu a veřejnému cvičení sokolské župy krkonošské a slavnosti Sokola turnovského.

⁶⁹ SOkA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Kronika tělocvičné jednoty Sokol Turnov*, s. 177.

⁷⁰ SOkA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Výletní listy TJ Sokol Turnov* (Slavnostní list sokolský z Pojizeří), invent. č. 88, karton 6, s. 15.

Sokolská

*„V let junácký už, Sokoli!
Víc nesmí poutat kdokoli
náš vzlet i sílu orlí,
v nás otců slavných bouří krev a
vlaje slávy korouhev
a duch už k letu horlí*

*Tam hrdé čelo Ještěda
se bohatýrsky pozvedá
a mocnou je nám stráží.
Jak on i Sokol nehne se
a volné čelo povznese
a hrdě rány stráží.*

*Je cizí moře kolem nás
ó stujme jako pevná hráz
v tom cizém hlučném moři
a příval vždy se srazí zpět
ó stujme tak i celý svět
nás více nepokorí!*

*Ať bdí jen oko sokolí
po celém širém okolí
a vítězství pak máme.
A z trosek slávy nový dům
až pnout se bude k oblakům
si „Na prej“ zazpíváme.*

*A darmo v hráze našich čel
by cizí příval zahučel
ne, duch už k letu horlí,
my nedáme se, otců krev,
v nás bouří, vlá už korouhev
a v páži síla orlí!“*

Tělocvičná jednota v Turnově se také účastnila mnoha významných událostí. Již roku 1865 se čtyři členové turnovské jednoty sešli, spolu s dalšími členy ostatních jednot, na pohřbu jednoho ze zakladatelů Sokola, Jindřicha Fügnera. V roce 1867 byla z Turnova vyslána deputace do Prahy, k slavnosti přivezení svatováclavské koruny z Vídně. Při této příležitosti byl vytvořen turnovský spolkový prapor, na jehož zhotovení se podílela p. Laufbergerová, slečny Votrubicovy a slečna Vernerová, ze členů pak p. Šebor, Šimek a p. Černovický.⁷¹ Zhotovení praporu stálo celkem 13 zlatých. Dalším významným dnem pro turnovský Sokol se stal květen roku 1868, kdy se část členů jednoty účastnila položení základního kamene

⁷¹ Pozn.: Křestní jména Památník Sokola turnovského neuvádí.

Národního divadla. O rok později, v červenci roku 1869, byla vyslána turnovská deputace do Prahy k odhalení pomníku Jindřicha Fügnera. V roce 1873 se členové turnovské jednoty dostavili na další významnou slavnost – 100 let od narození Josefa Jungmanna. O rok později přispěla jednota na stavbu Národního divadla 52 zlatých. Skoro o 10 let později, v roce 1883, se turnovská jednota účastnila odhalení pomníku Karla Hynka Borovského. Tohoto roku také Turnov pořádal svoji první mikulášskou zábavu, která se pak pro svoji oblíbenost konala každou zimu a také se konal první výlet, a to na Valdštejn. Roku 1884 se turnovská jednota připojila ke slavnosti kladení základního kamene ke stavbě tělocvičny v Jičíně a 20 let trvání Sokola jičínského. Téhož roku měla také spoluúčast na pohřbu druhého ze zakladatelů, a to Miroslava Tyrše. Pohřbu se účastnilo z turnovského Sokola celkem 21 členů. Pro ty, kteří se na pohřeb nedostavili, uspořádala jednota v turnovském chrámu requiem. V roce 1885 vyšel první výletní list Sokola turnovského. Roku 1887 navštívil město Turnov americký Sokol. Původně měl navštívit 2. všesokolský slet, ten byl ovšem úředně zrušen. Přesto se Češi z Ameriky dostavili, bylo jich celkem 125 a přijeli z Monroe v Michiganu. V roce 1888 zasadil turnovský Sokol pamětní desku na domě P. Antonína Marka⁷², z důvodu 10 let od jeho úmrtí. Deska byla vyrobena z mramoru a bronzu podle návrhu Jana Prouška, modelována byla p. Suchardou a ulita byla p. Maškem v Karlíně. Náklad na desku byl 150 zlatých. Na odborné škole pro zpracování a rytí kamenů byla také ražena slavnostní mince.⁷³

Při jakýchkoli sletech, slavnostech nebo výletech museli mít na sobě členové sokolský kroj. Každý si svůj kroj zajišťoval sám, protože jednota neměla peníze na to, kupovat každému členu vlastní kroj. Jelikož se skládal z několika částí, které nebyly levné, členové si na něj museli brát půjčky. Kroj se tedy skládal z čapky, péro na čapce mělo být spíše kratší a slabší a mělo být umístěno na čapce nad levým okem. Kajda byla dole lehce zakulacena a vpředu měla mít připevněno 13 sponek a knoflíčků. U boků byly dvě kapsy bez chlopní. Co se týče rukávů, ty měly mít 4 knoflíčky, límec u krku pak měl být tuhý a stojatý. Holínky byly

⁷² Viz. Obrázek č. 7

⁷³ SOkA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Památník Sokola turnovského, založen r. 1885*, s. 11 – 59.

z měkké kůže. Pláštěnka s kápí měla sahat do půli lýtek. Hodinky byly přidělovány na krátké červené šňůrce. Jak je vidět, kroj měl přesně stanovená pravidla, jak měl vypadat. A každý, kdo chtěl v Sokole působit, si musel takovýto kroj pořídit.⁷⁴

⁷⁴ SOkA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Kronika tělocvičné jednoty Sokol Turnov*, s. 37.

10 PŘERUŠENÍ ČINNOSTI SOKOLA V LETECH 1876 - 1882

V roce 1875 byl podán na schůzi jednoty návrh, aby turnovský Sokol splynul se sborem hasičským. Takovýto návrh byl přednesen již v roce 1866. Byl dokonce přijat, ale protože hasičství patřilo pod pravomoc starosty, který nesouhlasil, ke splnutí nedošlo. Ani roku 1875 sbor hasičský nesplynul s turnovskou jednotou. Stalo se však něco mnohem závažnějšího. Od 29. 5. 1876 do 9. 7. 1882 byla činnost Sokola přerušena. Památník Sokola turnovského uvádí, že za důvod přerušení činnosti mohly tehdejší politické spory a soupeření dvou politických proudů. Mezi skupinou mladočechů a staročechů vládl ostrý boj a všichni lidé tím byli znechuceni. V turnovském Sokole se objevovali příznivci obou stran, což vedlo k mnoha konfliktům a nejspíše i z tohoto důvodu byla činnost spolku přerušena. Toto přerušení se ovšem netýkalo jen jednoty v Turnově. Z celkového počtu 128 jednot činnost přerušilo celkem 57 jednot, tedy zhruba polovina z nich. Jak jsem již zmínila, až v roce 1882 došlo ke znovuoobnovení tělocvičné jednoty v Turnově. Bylo to především díky I. všesokolskému sletu, který povzbudil členy k opětovnému zájmu o cvičení. První podnět k obnovení turnovského Sokola dal Vojtěch Ruič. Docházelo k provolávání mladší generace, která chtěla opět cvičit, na což reagoval Dr. Josef Vocloň, který svolal valnou hromadu a jednota mohla opět začít fungovat.⁷⁵

⁷⁵ *Památník Sokola turnovského k slavnosti 40letého jeho trvání dne 2. srpna 1903*, Turnov 1903, s. 13 – 18.

11 ŽUPY

Tělocvičná jednota se sídlem v Praze uvažovala, zda by nebylo vhodné sloučit vždy několik jednot do jedné župy, která by měla jednotlivé tělocvičné jednoty na starosti. Nakonec byl návrh přijat a roku 1888 došlo na vyzvání jednoty ke zřizování sokolských žup. V sousedství Turnova vznikly dvě župy. Byla to župa Krkonošská a župa Pojizerská Fügnerova. Tělocvičná jednota v Turnově přistoupila 12. 2. 1888 k župě Pojizerské, která měla sídlo v Mladé Boleslavi. Během jednoho roku vystřídala turnovská jednota hned několikrát působení u obou sokolských žup. Pár měsíců po vstupu do župy Pojizerské, se totiž jednota rozhodla přestoupit k druhé župě Krkonošské. Důvod tohoto rozhodnutí není znám. Již v srpnu téhož roku bylo ovšem dohodnuto vrátit se zpět, do župy Pojizerské Fügnerovy. Turnovský Sokol pořádal v roce 1888 slavnost spojenou s úmrtím P. Antonína Marka, respektive 10 let od jeho smrti. Jelikož župní předsednictvo neuspořádalo výlet do Turnova na slavnost tak, jak slibovalo, rozhodla se tělocvičná jednota, že podá návrh na opětovný přestup k župě Krkonošské. Součástí této župy se stala 26. 4. 1889. V roce 1894 měla Krkonošská župa již 36 jednot, sídlem župy byl tehdy Liberec a starostou byl V. Šamánek. Ovšem každý starosta musí být někdy vystřídán. Dalším starostou župy Krkonošské se stal starosta tělocvičné jednoty v Turnově Matěj Koťátko a sídelním městem se stal Turnov. Roku 1899 proběhlo, na návrh České obce sokolské, rozdělení župy Krkonošské na tři části, a to z důvodu značného nárůstu počtu jednot. Župa Krkonošská se starala celkem o 71 jednot. Rozdělila se tedy na župu Krkonošskou, Čížkovu a Ještědskou Beneše Heřmanova. Turnovská jednota přistoupila k župě Ještědské. Tato župa zahrnovala celkem 955 členů a starostou byl zvolen František Žák. Rok 1908 byl pro Sokol v Turnově významný, starostou župy Ještědské se stal Václav Kulich a město Turnov se stalo podruhé sídlem župy.⁷⁶

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 23 – 30.

12 SPOLEK SOKOL TURNOV V DOBĚ 1. SVĚTOVÉ VÁLKY

Čin, který spustil první světovou válku, byl atentát na Františka Ferdinanda d'Este, následníka trůnu. Vraždu spáchal 28. 6. 1914 v Sarajevu člen radikálního hnutí Mladá Bosna, Gavrilo Princip. Dne 2. 7. 1914 svolala turnovská jednota po zprávě o atentátu mimořádnou schůzi, při které bylo vzato na vědomí, že byla vyhlášena částečná mobilizace. Oba sály tělocvičny v Turnově musely být okamžitě uvolněny k ubytování vojska. Když už k ubytování vojska nestačily tělocvičny ani kasárna, bylo rozhodnuto postavit naproti hotelu Karel IV. dva domy pro vojenské rekonvalescenty. Sokolská jízdárna pak byla upravena pro jízdu vojska. Většina členů musela také nastoupit vojenskou službu. Jen za rok 1914 bylo povoláno ke službě zhruba 140 členů. Na schůzi výboru bylo zatím rozhodnuto činnost Sokola nepřerušovat. Ke cvičení ovšem již nemohlo docházet v sokolovně. Cvičilo se tedy u tzv. Pyrámu a dále v sousedních jednotách na Hrubém Rohozci a v Přepěřích.⁷⁷

V září roku 1914 přijel do Turnova člen předsednictva České obce sokolské, František Beránek, a to z důvodu konání schůze starostů a náčelníků župy Fügnerovy, Krkonošské, Čížkovy a župy Ještědské, kde představitelé žup diskutovali o válce a jejím dopadu na Sokol. V prosinci téhož roku se konala schůze výboru, na které byl uváděn seznam členů turnovského Sokola, kteří byli již ve válce raněni nebo zajati.⁷⁸

V lednu roku 1915 se konala další schůze správního výboru. Schůze probíhaly skoro každý měsíc. Na pořadu jednání byl Věstník sokolský, který měl být, mimo cvičitelského sboru, odebírán jen v omezeném počtu. Na schůzi byl také uveden počet cvičících. V Přepěřích a na Hrubém Rohozci cvičilo celkem 69 lidí, průměrně 4 ženy a 12 mužů, a to vždy v úterý a v pátek. Od února roku 1915 nesměli být z knihovny půjčovány žádné knihy, bylo to především z politických důvodů. Vlastenecké knihy mohly nabádat k národnímu uvědomění. Od září chodili členové cvičit do jednoty v Ohrazenicích. Cvičilo se 3x týdně, a to společně muži se ženami.

⁷⁷ SOKA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Kronika tělocvičné jednoty Sokol Turnov*, s. 190 - 194.

⁷⁸ *Tamtéž*, s. 194.

Celkově se nejvíce cvičilo v letních měsících, průměrný počet cvičících členů bylo 20, na podzim to bylo kolem 12 lidí. Pro Českou obec sokolskou ani pro Všeslovanský svaz sokolstva nebyl rok 1915 dobrý. Obě tyto složky Sokola byly rozpuštěny.⁷⁹

Od roku 1916 provádělo okresní hejtmanství domovní prohlídky, a to nejen u starosty turnovské jednoty Matěje Koťátka, ale také u starosty župy Ještědské, Václava Kulicha a u jednatele této župy M. Vericha. Tajná rakouská státní policie Sokoly sledovala, jelikož byli známí svým přílnutím k nacionalismu. Policií pak byly sledovány i jejich dopisy. Pošta byla vždy odevzdána okresnímu hejtmanství a mohlo se stát, že k adresátovi už nikdy nedošla. Docházelo také k prohlídkám knihovny, ve které se hledaly nevhodné knihy a spisy. Zasluhou žen, které i přes špatné podmínky docházely na cvičení, nemuselo být cvičení v jednotě natrvalo přerušeno.

Dne 31. 8. 1917 se sešli v sokolovně zástupci politických stran. Je zajímavé, že bylo ke schůzi vybráno zrovna město Turnov. Pro město i pro Sokol to byla veliká událost. Na schůzi se dostavil K. Kramář, A. Rašín, V. Dyk, J. Stříbrný, V. Klofáč a spousta dalších. Důvodem schůze bylo jednání o společném programu stran. Ovšem k žádné dohodě, ani ke spojení stran v jednu nedošlo. Po vyhlášení republiky 28. 10. 1918 byl Václav Kulich zvolen jednatelem okresního revolučního Národního výboru a o den později se v Turnově samotný okresní Národní výbor⁸⁰ ustavil. Předsedou výboru se stal Josef Žďárský. Hned po ustavení bylo svoláno nejen členstvo Sokola, ale také hasiči a studenti a byla zavedena strážní služba, která měla na starosti zachování klidu ve městě. Roku 1919 požádala tělocvičná jednota v Turnově zdejší velitelství, aby vyprázdnilo obsazené tělocvičny a spolek v Turnově mohl začít opět fungovat.⁸¹

⁷⁹ SOKA Semily, Sokol – TJ Turnov, *Sokol v prvním a druhém odboji* (vložen strojopis od Václava Kulicha – Sokolstvo za světové války a jeho perzekuce), invent. č. 60, karton 3, s. 1 – 2.

⁸⁰ Viz. Obrázek č. 8, Obrázek převzat z knihy Josef Václav Kulich – Paměti okresu turnovského za světové války a z doby státního převratu, 1. díl, s. 54.

⁸¹ *Tamtéž*, s. 3 – 5.

ZÁVĚR

Spolek Sokol v Turnově představoval od druhé poloviny 19. století významnou součást města. Byl to nejdůležitější a nejaktivnější spolek ve městě. Je nutné zdůraznit, že patřil mezi nejstarší jednoty, které vznikly po pražském Sokolu. Svoji činnost rozvíjel velmi výrazně. Jeho účelem nebylo pouhé cvičení a pěstování fyzické zdatnosti. Jeho výrazným posláním bylo také vlastenectví, práce pro národ a úcta k němu, rozvoj mravních hodnot, vzdělávání členů, které probíhalo formou přednášek na podnět České obce sokolské či pořádání výletů, župních sletů a jízd.

Turnovský Sokol vždy udržoval kontakty i s ostatními jednotami a ve spolupráci s nimi pořádal slety, výlety či přednášky. Jelikož byl Sokol spolkem vlasteneckým, ctil osobnosti, které se zasloužili o národní uvědomění. Nejen že se účastnil pohřbů Jindřicha Fügnera nebo Miroslava Tyrše, objevil se i při slavnosti převezení korunovačních klenotů z Vídně do Prahy, při slavnosti 100 let od narození Josefa Jungmanna a připojil se také k účasti na slavnosti odhalení pomníku Karla Havlíčka Borovského.

Spolek v Turnově si dokázal postavit svoji vlastní tělocvičnu, která dodnes stojí a je neustále využívána nejen k pravidelnému cvičení či k pronájmu zájemcům, ale funguje také jako turistická ubytovna.

Během svého působení založil spolek celkem čtyři odbory, které tvořily významnou součást Sokola. Největší obliby se dostalo odboru jezdeckému, který byl založen v roce 1906 a odboru ženskému, který vznikl roku 1900. Ve mnou sledovaném období došlo sice i ke krizi spolku během let 1876 - 1882, Sokol se ale dokázal vzchopit k další činnosti a opět se poté podílel na organizování společenského života lidí ve městě. Během 1. světové války museli členové spolku odcházet na fronty. Oba sály sokolovny se proměnily v ubytovny pro vojáky. Cvičit se tedy muselo v sousedních jednotách v Přepěřích, na Hrubém Rohozci nebo v Ohrazenicích. Představitelé spolku byli sledováni rakouskými úřady a jejich dopisy byly neustále kontrolovány. Přesto spolek nezankl, a to především díky ženám, které cvičily a o fungování spolku se staraly.

Po vyhlášení republiky se turnovský Sokol stal významnou složkou převzetí moci a konsolidace poměrů ve městě a blízkém okolí. Členové spolku Sokol vytvořili Národní stráž, které měly udržovat ve městě pořádek. Starosta sokolské župy ještědské Václav Kulich byl jmenován jednatelem okresního revolučního Národního výboru a dne 29. 10. byl samotný okresní Národní výbor ustaven. V tomto výboru byli v hojném počtu zastoupeni právě představitelé spolku Sokol.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY ARCHIVNÍ

1. Státní okresní archiv Semily, Sokol – tělocvičná jednota Turnov 1861 – 1949 (1970)

PRAMENY VYDANÉ

2. DOMOMRÁZEK Jiří, *Sokolstvo*, Praha: J. Vilímek, 191?, 41 s.
3. KULICH Václav J., *Paměti okresu turnovského za světové války a z doby státního převratu*, Turnov: Okresní správní komise, 1928, 317 s.
4. *Na památku 60 let Sokola turnovského*, Turnov: tělocvičná jednota Sokol, 1922, 28 s.
5. *Památník Sokola turnovského k slavnosti 40letého jeho trvání dne 2. srpna 1903*, Turnov: Tělocvičná jednota Sokol, 1903, 118 s.
6. PRÁŠEK Justin Václav, *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště*, Turnov: sbor ostrostřelců, 1879, 392 s.
7. PROUSEK Jan, *Třicet let sokolské práce*, Turnov: Tělocvičná jednota Sokol, 1893, 31 s.
8. TURNOVSKÝ Josef Ladislav, *Paměti starého vlastence*, Praha: Alois Hynek, 1901, 79 s.

ODBORNÁ LITERATURA

9. BABÍK Michal – COGAN Miroslav, *Turnovsko*, Praha: Paseka, 2007, 67 s. ISBN 978-80-7185-858-4
10. COGAN Miroslav, *Turnov – Český ráj*, Turnov: Jakoubě, 2001, 168 s. ISBN 80-901972-6-4
11. HODAŇ Bohuslav, *Sokolství a současnost*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 195 s. ISBN 80-244-0716-7

12. KAISEROVÁ Kristina – RAK Jiří (edd.), *Nacionalizace společnosti v Čechách 1848 – 1914*, Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2008, 490 s. ISBN 978-80-7414-053-2
13. KÖSSL Jiří, *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Praha: Karolinum, 2004, 189 s. ISBN 80-246-0802-2
14. KOZÁKOVÁ Zlata, *Sokolské slety 1882 – 1948*, Praha: Orbis, 1994, 48 s. ISBN 80-235-0029-5
15. KUČA Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 7. díl Str – U*, Praha: Libri, 2008, 991 s. ISBN 978-80-7277-041-0
16. KUČERA Petr, *Turnovské příběhy z dob dávných i nedávných*, Turnov: RA, 2008, 76 s. ISBN 978-80-903435-1-1
17. NOVOTNÝ Jan, *Sokol v životě národa*, Praha: Melantrich, 1990, 40 s.
18. *Paginae historiae: Sborník státního ústředního archivu v Praze 0/1992*, Praha: Státní ústřední archiv, 1992, 189 s.
19. POKORNÝ Jiří, *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*, Praha: Karolinum, 2003, 243 s. ISBN 80-246-0508-2
20. RENDLOVÁ Jana, *Miroslav Tyrš 1832 – 1884*, Praha: Městská knihovna, 1984, 14 s.
21. ŠTĚPÁNEK Miroslav, *700 let města Turnova*, Turnov: Městský národní výbor, 1972
22. URBAN Otto, *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha: Svoboda, 1982, 690 s.
23. WAIC Marek, *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*, Praha: Karolinum, 2004, 588 s. ISBN 80-246-0768-9
24. WALDAUF Jan, *Sokol – malé dějiny, velké myšlenky*, Luhačovice: Ateliér IM, 2007, 381 s. ISBN 978-80-85948-67-7

SEZNAM PŘÍLOH

Obrázek č. 1 Město Turnov v roce 1778 (kresba převzata z knihy Justin Václav Prášek – Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště, s. 1)

Obrázek č. 2 Budova sokolovny v Turnově v roce 1914 (fotografie převzata z knihy Josef Václav Kulich – Paměti okresu turnovského za světové války a z doby státního převratu, 1. díl, s. 108)

Obrázek č. 3 Budova sokolovny v Turnově v roce 2011 (fotografie Barbory Pulščakové)

Obrázek č. 4 Budova sokolovny v Turnově – čelní pohled (fotografie Barbory Pulščakové)

Obrázek č. 5 Znak ČOS před budovou sokolovny (fotografie Barbory Pulščakové)

Obrázek č. 6 Sochy Dr. Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera nad vchodem budovy (fotografie Barbory Pulščakové)

Obrázek č. 7 Pamětní deska na domě P. Antonína Marka (fotografie Barbory Pulščakové)

Obrázek č. 8 Okresní Národní výbor v Turnově ustavený roku 1918 (převzato z knihy Josef Václav Kulich – Paměti okresu turnovského za světové války a z doby státního převratu, 1. díl, s. 54)

Obrázek č. 1 Město Turnov v roce 1778

Obrázek č. 2 Budova sokolovny v Turnově v roce 1914

Obrázek č. 3 Budova sokolovny v Turnově v roce 2011

Obrázek č. 4 Budova sokolovny v Turnově – čelní pohled

Obrázek č. 5 Znak ČOS před budovou sokolovny

Obrázek č. 6 Sochy Dr. Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera nad vchodem budovy

Obrázek č. 7 Pamětní deska na domě P. Antonína Marka

Obrázek č. 8 Okresní Národní výbor v Turnově ustavený roku 1918

